

UiO : **Det juridiske fakultet**

Nøytralitetsretten og internett

En tolkning av Haagkonvensjonen V 1907 artikkel 8

Kandidatnummer: 652

Leveringsfrist: 25. april 2018

Antall ord: 16482

FORORD

Denne masteroppgaven avslutter et femårig masterstudie i rettsvitenskap. Veien hit har vært spennende, lærerik og viktig. Samtidig har den vært krevende og lang. Det er derfor mange mennesker jeg står i takknemlighet til.

En stor takk må rettes til veilederen min ved Det juridiske fakultet i Oslo som ikke bare har kommet med gode faglige innspill gjennom hele skriveprosessen, men som fra første stund møtte meg med en interesse og et engasjement for temaet jeg har valgt å skrive om.

Det har vært av stor betydning ettersom jeg valgte å skrive om et tema få har skrevet om før. Kildematerialet var begrenset og jeg møtte på store utfordringer underveis. Likevel ville jeg ikke valgt annerledes. Valget bygger på at jeg i slutten av studiet fikk en særlig interesse for folkeretten og krigens folkerett spesielt. Det ga meg ny giv og studieglede.

Etter samtale med kunnskapsrike fagfolk tilknyttet det norske Forsvaret ble jeg tipset om oppgavens tematikk. Det var snakk om eldre rett som ved den teknologiske utviklingen fikk fornyet aktualitet. Det er derfor til stor nytte at vi gjennom jusstudiet tilegner oss juridiske verktøy som vi kan anvende på alle mulige rettsregler, uavhengige av når og hvordan de er utformet.

Gjennom semesteret har jeg vært så heldig å få være i kontakt med ansatte tilknyttet både det norske og svenske Forsvaret. Terskelen for å komme med spørsmål har vært lav, noe jeg har satt enormt stor pris på. Stor takknemlighet rettes også til familie og venner som har vært tilstede og bidratt med alt fra oppløftende ord til korrekturlesing.

Avslutningsvis vil jeg rette en spesiell takk til en klok kvinne og et av mine største forbilder som har vært tilstede gjennom hele semesteret med korrekturlesing, konstruktiv kritikk, verdifulle innspill, uvurderlige råd og støtte.

Oslo, den 24. april 2018

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	5
2. Problemstillingen i kontekst	8
2.1 Teknisk kontekst.....	8
2.2 Rettslig kontekst	9
2.2.1 Krigens folkerett.....	9
2.2.2 FN-konvensjonen	10
2.2.3 Nøytralitetsretten	11
2.2.3.1 Formål, hovedregler og unntak	12
2.2.3.2 Traktatrett og sedvanerett.....	13
2.2.3.3 Haagkonvensjonen V artikkel 8	14
2.3 Temaets aktualitet.....	17
2.4 Avgrensninger	19
2.5 Metodiske utfordringer	20
2.6 Presisering av oppgavens problemstilling	21
3. Rettskilder og tolkning i folkeretten	22
3.1 Folkerettens desentrale karakter	22
3.2 Rettskilder i folkeretten	23
3.3 Traktattolkning i folkeretten.....	24
3.4 Øvrige tolkningsprinsipper i folkeretten	26
3.5 Statisk eller dynamisk tolkning	27
3.6 Introduksjon til tolkningsprosessen.....	28
4. Historisk tolkning av artikkel 8	29
4.1 Ordlyd.....	29
4.2 Kontekst.....	30
4.2.1 Haagkonvensjonen V artikkel 3	31
4.2.2 Den offisielle rapporten fra fredskonferansene i Haag av 1899 og 1907.....	32
4.3 Formålsbetraktninger.....	35
4.4 Effektivitetsprinsippet	37
4.5 Suverenitetsprinsippet	38
4.6 Tolkning i god tro.....	39
4.7 Oppsummering av de historiske rettskildene	41
5. Intertemporal tolkning av artikkel 8	43
5.1 Partenes intensjon.....	43

5.2	«Arbitration regarding the Iron Rhine (‘IJzeren Rijn’) Railway» (Belgia mot Nederland), 24. mai 2005	44
5.3	Introduksjon til krigføringsmanualene	46
5.4	Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare.....	47
5.5	Department of Defense Law of War Manual 2016	49
5.6	Tallinn-manualene.....	50
5.7	Oppsummering av de intertemporale rettskildene.....	53
6.	Konklusjon	54
	Litteraturliste	57

1. Innledning

De siste årene har man sett en ny arena for krigføring ved utviklingen av internett. Å føre krig ved bruk av internett har vist seg fordelaktig da det tilbyr anonymitet. Det gjør det vanskelig å identifisere angriperne. På denne måten utfordrer internett de tradisjonelle reglene i krigens folkerett.

Helt overordnet vil denne oppgaven omhandle folkerett og internett. Folkeretten går i stor grad ut på å regulere staters rettigheter og plikter. Videre bygger folkeretten på suverenitetsprinsippet, som innebærer at enhver stats territorium er ukrenkelig.¹ Det betyr at stater som hovedregel ikke skal blande seg inn i hverandres interne anliggender.

Likevel hender det at stater handler i strid med suverenitetsprinsippet, eksempelvis ved å utøve makt på en annen stats territorium. En form for maktutøvelse kan være å foreta et væpnet angrep mot en annen stat.² Valget om å angripe kan skyldes alt fra en humanitærrettslig bekymring over hvordan staten behandler sine egne innbyggere, til rene politiske eller økonomiske motiver.

En stats angrep på en annen stats territorium kan fort eskalere til en krig. I folkeretten omtales en tilstand av krig for en væpnet konflikt.³ Der konflikten utspiller seg mellom to eller flere stater, vil det foreligge en internasjonal væpnet konflikt.⁴ Selv i en internasjonal væpnet konflikt har stater rettigheter og plikter som må overholdes. De folkerettslige reglene for krigføring kalles for krigens folkerett. Enkelt forklart er krigens folkerett regler for *hvordan* man kan utøve makt ved krigføring.⁵

Krigens folkerett konsentrerer seg først og fremst om forholdet mellom de krigførende parter. En mindre kjent del av krigens folkerett er nøytralitetsretten. Til sammenligning konsentrerer nøytralitetsretten seg om forholdet mellom de krigførende stater og stater som ikke deltar i krigføringen. Sistnevnte omtales som nøytrale. Ved nøytralitetsrettens regler vil stater enten

---

¹ Roscini (2014) s. 214

² *ibid* s. 282

³ *ibid* s. 283

⁴ *ibid* s. 249

⁵ *ibid* s. 117

kategoriseres som krigførende eller som nøytrale. Deres status beror på hvordan de opptrer i relasjon til den pågående konflikten, noe oppgaven i det videre vil illustrere.

En av hovedreglene i nøytralitetsretten er forbudet mot krigførende staters bruk av nøytralt territorium til krigføring.⁶ Forbudet tjener til å beskytte de nøytrale statenes suverenitet og deres innbyggere fra krigens ødeleggelser.⁷ Til gjengjeld plikter de nøytrale statene å forholde seg upartiske ved ikke å delta i krigføringen eller støtte en av partene til konflikten.⁸ Med andre ord har nøytrale stater en plikt til å opptre upartisk.⁹

Denne oppgavens overordnede problemstilling er om krigførende staters bruk av nøytral infrastruktur til å kommunisere via internett vil bryte med nøytralitetsretten. Om det er tilfellet, vil nøytrale stater ha en plikt til å slå ned på krigførende staters bruk av deres infrastruktur. Hvis ikke vil de risikere å kompromittere sin nøytralitet.

Nøytralitetsretten ble utviklet på en tid da krig ble ført med konvensjonelle våpen. I løpet av andre verdenskrig ble det utviklet nye krigføringsmidler som atomvåpen, biologiske- og kjemiske våpen. Til tross for at krigføringsmidlene utviklet seg med tiden, kunne mye av de samme reglene anvendes. Krigføringen utspilte seg fortsatt på tradisjonelle arenaer som land, til sjøs eller i luftrommet.

I dag er situasjonen en helt annen. Adgang til andre staters territorium er ikke lenger fysisk betinget. Internett tilbyr tilgang og kommunikasjon på tvers av landegrenser.¹⁰ Enkelt forklart forutsetter internett fysiske og logiske sammenkoblinger av infrastruktur.¹¹ Denne infrastrukturen går på tvers av landegrenser, og muliggjør kommunikasjon mellom alle verdens stater. Det er i utgangspunktet en positiv utvikling, men problematiserer samtidig anvendelsen av gjeldende internasjonal rett. Det skaper en uklarhet som vil illustreres i de neste avsnittene.

---

⁶ Haagkonvensjonen V art. 2-4

⁷ Tallinn Manual 2.0 s. 553

⁸ Tallinn Manual 2.0 s. 554

⁹ Haagkonvensjonen V art. 9

¹⁰ Tallinn Manual 1.0 s. 203

¹¹ Forsvarsdepartementet (2004) s. 4

Generelt er stater svært uenige om hvordan gjeldende internasjonal rett skal anvendes på internett. Uenigheten på rettsområdet var bakgrunnen for å opprette en egen ekspertgruppe i FN, kalt ”Group of Governmental Experts on Development in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security” (GGE).¹² Gruppen ble opprettet i 2004¹³ med det formål å skape klarhet i hvordan internett skal håndteres i en rettslig kontekst. Både i 2013 og 2015 ble det holdt møter som resulterte i enstemmige rapporter og ytterligere klarhet på området.¹⁴

I 2017 derimot, ble ikke representantene enige. Det var særlig uenighet mellom Kina, Russland og Cuba på den ene siden, og øvrige stater på den andre. Imidlertid er det kun Cuba som har uttalt seg offentlig om dette. De tok til ordet for at det å anvende internasjonal rett på internett kunne oppfordre til, og legitimere krigføring på internett.¹⁵ Legges Cubas standpunkt til grunn vil det resultere i et rettslig tomrom mellom gjeldende internasjonal rett og internett. Overført til denne oppgavens tema vil det utspille seg et rettslig tomrom mellom nøytralitetsretten og internett.

---

¹² Generalforsamlingsresolusjon A/RES/58/32 (2003) s. 2

¹³ Generalforsamlingsresolusjon A/RES/58/32 (2003) s. 2

¹⁴ Schmitt, Vihul (2017)

¹⁵ Schmitt, Vihul (2017)

2. Problemstillingen i kontekst

Etter en introduksjon av oppgavens tema er det nødvendig å plassere problemstillingen i en teknisk- og rettslig kontekst. Oppgavens tema er sammensatt da det har én side til internett som en uklar størrelse for mange, og én side til nøytralitetsretten som et mindre kjent rettsområde innenfor krigens folkerett. En kontekstuell fremstilling vil bidra til å tydeliggjøre denne oppgavens problemstilling i forkant av den senere tolkningsprosessen. I tillegg vil problemstillingens aktualitet belyses ved et eksempel fra konflikten mellom Georgia og Russland i 2008.

2.1 Teknisk kontekst

I militær litteratur refereres det gjerne til «cyberdomenet» som en krigføringsarena, fremfor internett. Imidlertid omfatter cyberdomenet mer enn bare internett.¹⁶ Cyberdomenet kan inndeles i lukkede og åpne nettverk, der internett er et eksempel på sistnevnte.¹⁷ Videre kan cyberdomenet defineres som de «fysiske og logiske sammenkoblinger av informasjonssystemer, herunder nettverksenheter, kommunikasjonsinfrastruktur, lagringsmedier og data.»¹⁸

Denne oppgaven vil avgrenses mot den delen av cyberdomenet som omfatter lagringsmedier og data. Derimot vil oppgaven konsentrere seg om kommunikasjonsinfrastrukturen. I alle verdens stater finnes det kommunikasjonsinfrastruktur som muliggjør fri flyt av elektronisk kommunikasjon på tvers av geopolitiske grenser.¹⁹ Enkelt forklart utgjør det internett.

Kommunikasjon over internett fungerer slik at informasjon som sendes blir delt opp i mange mindre fragmenter ("packets") som er små nok til å transporteres gjennom den tilgjengelige infrastrukturen.²⁰ Denne infrastrukturen kan bestå av ulike teknologi, alt fra undersjøiske fiberkabler til radiosignal og satellitter.²¹

---

¹⁶ Langø (2011)

¹⁷ Ffi (2013)

¹⁸ Forsvarsdepartementet (2004) s. 4

¹⁹ Dvergdsdal (2018)

²⁰ Dvergdsdal, Ulseth (2018)

²¹ Dvergdsdal (2018)

Fragmentene spres ukontrollert og tilfeldig over ulike infrastruktur før de samlet når mottakeren som oppfatter informasjonen i sin helhet.²² Dermed kan verken avsenderen eller eieren av infrastrukturen kontrollere hvilken rute informasjonen tar.²³ Dette gjelder naturligvis all form for informasjon, også der denne er av militær karakter. Eksempler på militær kommunikasjon er planlegging av strategier og videresending av etterretningsinformasjon, ordre og signaler. Følgelig utgjør militær kommunikasjon en essensiell del av det å føre krig.

Overført til denne oppgavens tema innebærer det at militær kommunikasjon vil kunne rutes gjennom nøytral kommunikasjonsinfrastruktur uten at det nødvendigvis kan kontrolleres av verken den krigførende- eller nøytrale staten. Det er en betraktning det er viktig å ha med videre i oppgaven.

2.2 Rettslig kontekst

2.2.1 Krigens folkerett

Oppgavens problemstilling omhandler nøytralitetsretten, som utgjør et mindre kjent rettsområde innenfor krigens folkerett. Derfor vil de neste avsnittene forsøke å plassere nøytralitetsretten i en kontekst av øvrig internasjonal rett i krig. På denne måten vil det være lettere å foreta avgrensninger og rette fokus på oppgavens problemstilling.

Krigens folkerett er kodifisert i Haagkonvensjonen av 1899, Genèvekonvensjonene av 1949, samt tilhørende tilleggsprotokoller av 1977. I tillegg er en stor del av krigens folkerett anerkjent som internasjonal sedvanerett. Som nevnt er krigens folkerett regler for *hvordan* man kan utøve makt ved krigføring.²⁴ På latin omtales krigens folkerett som «jus in bello» som på norsk kan oversettes til «regler i krig». Først når det foreligger en væpnet konflikt vil krigens folkerett komme til anvendelse.

Der krigføringen utspiller seg innenfor én stats territorium vil ikke konflikten være av internasjonal karakter. Derimot vil det kunne initieres til en internasjonal væpnet konflikt dersom en stat foretar et væpnet angrep mot en annen stat. Et slik angrep vil stride med maktforbudet i FN-konvensjonens artikkel 2 (4) og er ulovlig bruk av makt mellom suverene

---

²² Roscini (2014) s. 260

²³ Tallinn Manual 1.0 s. 203

²⁴ Roscini (2014) s. 117

stater.²⁵ I den forbindelse er det tatt til orde for at et nettverksangrep må være av en viss skala og omfang for å utgjøre et væpnet angrep etter krigens folkerett.²⁶ Terskelen ligger med andre ord høyt.

Enkelt forklart er det forholdet mellom de krigførende stater som er hovedfokuset i krigens folkerett. Til sammenligning konsentrerer nøytralitetsretten seg om relasjonen mellom de krigførende og de nøytrale statene. Videre er nøytralitetsrettens anvendelse forbeholdt konflikter av internasjonal karakter, der krigføringen utspiller seg mellom to eller flere stater. Krigens folkerett rekker derfor lenger da den også regulerer krigføring innad i én stat. Imidlertid er både krigens folkerett og nøytralitetsretten å regne som «jus in bello» da de begge omhandler regler i krigstid.

2.2.2 FN-konvensjonen

I motsetning til «jus in bello» er «jus ad bellum» regler for *når* det kan brukes makt mellom stater, ikke regler for *hvordan* makt kan utøves.²⁷ Tradisjonelt oppstilte nøytralitetsretten to alternativer til hvordan en tredjestat kunne forholde seg til en krig. Enten kunne tredjestaten ta del i krigføringen eller så forholdt den seg nøytral til konflikten.²⁸ I dag er ikke dette skillet like klart, noe som vil forklares nærmere.

Innledningsvis kan det presiseres at nøytralitetsretten ble til i en tid preget av maktbalanse mellom stater. Denne maktbalansen ble senere forskjøvet av to verdenskriger og en kald krig. Det initierte til utvikling av regler som skulle regulere overgangen fra fredstilstand til krig, herunder reglene «jus ad bellum».²⁹

Et eksempel på regler av typen «jus ad bellum» er FN-konvensjonen av 25. oktober 1945 (FN-konvensjonen). FN-konvensjonen påvirket anvendelsen av gjeldende internasjonal rett, og nøytralitetsretten var her intet unntak.³⁰ Det er tatt til ordet for at FN-konvensjonens regler om kollektiv sikkerhet kolliderer med den tradisjonelle nøytralitetsretten.³¹ Kollektiv

---

²⁵ Roscini (2014) s. 282

²⁶ Tallinn Manual 1.0 (2013) s. 54, Kastenbergs (2009) s. 54, Roscini (2014) s. 282

²⁷ Roscini (2014) s. 118

²⁸ Wrangle (2007) s. 32

²⁹ *ibid* s. 32

³⁰ *ibid* s. 33

³¹ *ibid* s. 34

sikkerhet innebærer at medlemsstatene går sammen om å kjempe for fred og sikkerhet på nærmere ordre fra FNs Sikkerhetsråd.³² Med hjemmel i kapittel syv kan FNs Sikkerhetsråd pålegge medlemsstatene en plikt til å gjennomføre tiltak for å imøtegå tusler- eller brudd på fred. En slik avgjørelse fra FNs Sikkerhetsråd er bindende overfor medlemslandene.³³

Det belyser skjæringspunktet mellom FN-konvensjonen og internasjonal rett for øvrig. Ved å følge opp en avgjørelse fra FNs Sikkerhetsråd kan medlemsstatene oppleve at de bryter med deres øvrige folkerettslige forpliktelser. Eksempelvis kan Norge oppleve at det å gripe inn i en internasjonal væpnet konflikt på ordre fra Sikkerhetsrådet vil stride med forpliktelsene som medlem i NATO. For å løse en eventuell motstrid er det lagt til grunn at Sikkerhetsrådets avgjørelser alltid vil gå foran motstridende folkerettslige forpliktelser.³⁴

Overført til denne oppgaven vil det innebære at dersom en avgjørelse fra Sikkerhetsrådet strider med nøytralitetsretten, plikter medlemsstatene å overholde førstnevnte.³⁵ At nøytralitetsretten her må vike for kollektiv sikkerhet ved FN-konvensjonen fratar ikke nøytralitetsretten sin verdi. Nøytralitet vil fortsatt være et alternativ så lenge det ikke foreligger en motstridende avgjørelse fra FNs Sikkerhetsråd.³⁶

2.2.3 Nøytralitetsretten

Innledningsvis vil formålet med nøytralitetsretten presenteres. Deretter vil det sees til noen av hovedreglene i Haagkonvensjonen V av 1907 for å illustrere hvordan nøytralitetsretten fungerer som «jus in bello» i praksis. Etter en kort gjennomgang av hovedreglene, vil unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 bli introdusert. Haagkonvensjonen V artikkel 8 vil bli presentert som denne oppgavens tolkningssubjekt og vil dermed utgjøre kjernen av denne oppgavens problemstilling i det videre. I likhet med at ord får sin mening ut i fra konteksten de fremgår i³⁷, virker heller ikke regler isolert. Det er derfor nødvendig å betrakte unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 i lys av hovedreglene og nøytralitetsrettens formål.

---

³² FN-konvensjonen kapittel VII

³³ FN-konvensjonen art. 39 jf. 25

³⁴ FN-konvensjonen art. 103

³⁵ Tallinn Manual 2.0 s. 562

³⁶ Wrangle (2007) s. 32

³⁷ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 543

2.2.3.1 Formål, hovedregler og unntak

Nøytralitetsretten tjener til å lokalisere en pågående internasjonal væpnet konflikt og unngå en eskalering av denne.³⁸ I tillegg skal de nøytrale staters suverenitet og deres innbyggere beskyttes fra de negative følgene av krig.³⁹ Jo færre stater som involveres, jo lettere er det å begrense skadeomfanget og hindre en eskalering av konflikten.

For de krigførende stater er nøytralitetsretten fordelaktig ved at den legger bånd på de nøytrale statenes mulighet til å delta i konflikten. Det vil bidra til forutberegnelighet ved at de krigførende stater lagt på vei skal kunne stole på at det ikke kommer fiendtlig aktivitet fra stater som er nøytrale.⁴⁰ Med andre ord begrenses muligheten til å velge side i konflikten, da stater som i utgangspunktet ikke er involvert skal forholde seg nøytrale. Til gjengjeld pålegges krigførende stater å respektere nøytralt territorium og innbyggerne som befinner seg der.⁴¹

I forlengelsen av nøytralitetsrettens formål fremgår det ulike forbud mot krigførende staters bruk av nøytralt territorium. Forbudene finnes blant annet i Haagkonvensjonen V artikkel 2.-4. Av bestemmelsene fremgår det forbud mot krigførende staters bruk av nøytralt territorium til å flytte militære tropper og militærutstyr, drive rekruttering og etablere kommunikasjonssystemer i krigføringsoyemed.⁴² Slike handlinger vil være ulovlig bruk av makt og derfor i strid med reglene «jus in bello».

Den nøytrale statene har på sin side en plikt til å gjøre det de kan for å hindre ulovlig bruk av deres territorium.⁴³ Mislykkes den nøytrale staten med det, kan den krigførende staten som krenkes av atferden, selv ta initiativ til å få avsluttet krenkelsen.⁴⁴ Den krigførende stats inngripen på nøytralt territorium vil da være en rettmessig utøvelse av makt i overensstemmelse med reglene «jus in bello». Det er naturlig all den tid motsatt løsning resulterer i at den krenkede stat må forholde seg passiv og akseptere en fortsatt krenkelse.

---

³⁸ Augustine (2014) s. 72

³⁹ Roscini (2014) s. 246

⁴⁰ Talbot (2012) s. 820

⁴¹ Haagkonvensjonen V art. 1

⁴² Haagkonvensjonen V art. 2-4

⁴³ Haagkonvensjonen V art. 5

⁴⁴ Tallinn Manual 2.0 § 153

Da denne oppgavens problemstilling omhandler internett, er det av interesse å se nærmere på nøytralitetsrettens regulering av kommunikasjonssystemer. Krigførende stater forbys å etablere kommunikasjonssystemer på nøytralt territorium. Det samme gjelder dersom krigførende stater tar i bruk et kommunikasjonssystem de har etablert på nøytralt territorium forut for krigens utbrudd. Forbudene fremgår av Haagkonvensjonens V artikkel 3, henholdsvis bokstav a og b. Med andre ord vil handlinger som omfattes av Haagkonvensjonen V artikkel 3 være ulovlig bruk av makt og stride med reglene «jus in bello».

Imidlertid fremgår det et begrenset unntak fra forbudet i Haagkonvensjonen V artikkel 8. Her gjøres det unntak for krigførende staters bruk av kommunikasjonssystemer som er etablert av *den nøytrale staten* selv. Bruk av disse nøytrale kommunikasjonssystemene vil ikke utgjøre et brudd på nøytralitetsretten. Det er en viktig presisering, selv om utfordringen for denne oppgavens problemstilling ikke er *hvem* kommunikasjonssystemene er etablert av. Spørsmålet er heller *hva slags type* kommunikasjonssystemer som kan omfattes av unntaket. Nærmere bestemt vil det reises spørsmål om internett kan omfattes av unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8. Dette vil utdypes nærmere nedenfor.

2.2.3.2 Traktatrett og sedvanerett

Nøytralitetsretten ble først kodifisert gjennom Paris-deklarasjonen av 1856 og de to Haagkonvensjonene av 1907, herunder Haagkonvensjonen XIII 1907 for krigføring til sjøs og Haagkonvensjonen V 1907 for krigføring på land. Sistnevnte utgjør som nevnt denne oppgavens rettsgrunnlag. I og med at nøytralitetsretten ble til før utbruddet av andre verdenskrig, er det mange stater som ikke har ratifisert traktatene og derfor ikke utgjør parter til traktatene i dag.⁴⁵ Stater som ikke formelt er parter til traktatene, vil heller ikke være bundet av deres innhold. Det er et utslag av staters suverenitet, og begrenser derfor nøytralitetsrettens rekkevidde som traktatrett.

Imidlertid er nøytralitetsretten å regne som internasjonal sedvanerett.⁴⁶ Internasjonal sedvanerett blir til ved ensartet statspraksis.⁴⁷ I motsetning til traktatrett som forutsetter ratifikasjon, vil internasjonal sedvanerett i utgangspunktet binde alle stater. Overført til denne

---

⁴⁵ DoD Manual (2016) s. 948

⁴⁶ Nuclear Weapons Advisory Opinion (1966) para 88-89, Tallinn Manual 2.0 s. 553, AMW Manual (2013) §166, DoD Manual (2016) § 15.1.4, Dieter (2013) s. 551, Augustine (2014) s. 76, Heinegg (2012) s. 38, Bridgeman (2010) s. 1198

⁴⁷ ICJ art. 38 (1) b

oppgaven innebærer det at stater som ikke er parter til Haagkonvensjonen V av 1907 ved ratifikasjon, likevel vil være bundet av dens innhold. Til illustrasjon kan det sees til den Internasjonale Domstolen i Haag av 1945 (ICJ) sin rådgivende uttalelse i ”The Legality of the threat or use of nuclear weapons” fra 1966.⁴⁸

Her uttalte ICJ at prinsippet om nøytralitet «(...) is presented as an established part of the customary international law» og videre at «international law leaves no doubt that the principle of neutrality, whatever its content (...) is applicable (subject to the relevant provisions of the United Nations Charter), to all international armed conflict, whatever type of weapons might be used.»⁴⁹

Ikke bare la ICJ til grunn at nøytralitetsprinsippet var å regne som internasjonal sedvanerett.⁵⁰ Det ble i tillegg tatt til ordet for at prinsippet om nøytralitet gjelder i enhver internasjonal væpnet konflikt og uavhengig av hvilket våpen som blir brukt.⁵¹ Dermed kan det argumenteres for at nøytralitetsprinsippet også omfatter krigføring på internett.

Selv om nøytralitetsrettens status som internasjonal sedvanerett er klar, kan ikke det samme sies for nøytralitetsrettens anvendelse på internett. Imidlertid er ikke behovet for nøytralitet noe mindre på internett enn der krigen utspiller seg på land eller til sjøs. Snarere tvert i mot. Etersom internett knytter stater tettere sammen enn noen andre forbindelser på land eller til sjøs, er manglende avklaring på rettsområdet problematisk. Problematikken vil illustreres i det følgende, ved å ta utgangspunkt i unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8.

2.2.3.3 Haagkonvensjonen V artikkel 8

Som nevnt oppstiller nøytralitetsretten forbud mot krigførende staters bruk av nøytralt territorium til krigføring.⁵² I motsetning til øvrig bruk av nøytralt territorium, vil ikke krigførende staters bruk av nøytrale kommunikasjonssystemer bryte med nøytralitetsretten. Det fremgår av unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8, som introdusert overfor. Unntaket er imidlertid utformet for å omfatte 1900-tallets kommunikasjonssystemer, ikke kommunikasjonssystemer av moderne tid, som internett. Dette er naturlig all den tid

---

⁴⁸ Roscini (2014) s. 247

⁴⁹ Nuclear Weapons Advisory Opinion (1966) para 88-89

⁵⁰ Nuclear Weapons Advisory Opinion (1966) para 88

⁵¹ Nuclear Weapons Advisory Opinion (1966) para 89

⁵² Haagkonvensjonen V art. 2-4

Haagkonvensjonen V ble utarbeidet for over 100 år siden. I sin helhet lyder unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 som følger;

«A neutral power is not called upon to forbid or restrict the use on behalf of the belligerents of telegraph or telephone cables or of wireless telegraphy apparatus belonging to it or to companies or private individuals.»

Her gjøres det unntak for krigførende stater bruk av nøytrale staters telefon- og telegrafinett. Sistnevnte ble utviklet på starten av 1900-tallet som en offentlig tjeneste til det formål å spre pressenyheter.⁵³ Imidlertid ble bruk av telegrafinett forlatt på slutten av 1900-tallet⁵⁴ til fordel for moderne kommunikasjonsformer. I dag bruker vi mobil-, data- og ikke minst internett til å kommunisere. Selv om overgangen fra telegrafinett til nyere kommunikasjonssystemer som internett er en naturlig del av den teknologiske utviklingen, kompliserer det nøytralitetsrettens anvendelse.

I dag vil mesteparten av militær kommunikasjon rutes gjennom internett, ikke telegrafinettet. Imidlertid er det betydelige likhetstrekk mellom telegrafinett og internett, da begge utgjør en åpen og tilgjengelig kommunikasjonstjeneste for allmennheten. Likheten danner grunnlag for å reise spørsmål om Haagkonvensjonen V 1907 artikkel 8 kan tolkes dynamisk. Gode grunner taler for å reise nettopp dette spørsmålet. I lys av en forestående internasjonal konflikt er behovet for avklaring betydelig, ikke bare for de krigførende statene men også for de nøytrale stater. For ikke å kompromittere sin nøytralitet må nøytrale stater vite hvordan de skal forholde seg til internettrafikk som rutes gjennom deres nøytrale infrastruktur.

Det henger sammen med nøytrale staters plikt til å slå ned på enhver krigførende stats ulovlige bruk av deres territorium.⁵⁵ Som nevnt har den krigførende staten som krenkes av atferden rett til å ta initiativ til å få avsluttet krenkelsen, dersom den nøytrale staten forholder seg passiv.⁵⁶ Imidlertid kan en slik inngripen fra en krigførende stat på nøytralt territorium medføre at den nøytrale staten trekkes inn i konflikten. Det er nettopp en slik situasjon

---

⁵³ Fredskonferanserapport (1916) s. 543

⁵⁴ Moss (2013)

⁵⁵ Haagkonvensjonen V art. 5

⁵⁶ Tallinn Manual 2.0 § 153

nøytralitetsretten ble utviklet for å forhindre, da den skal motvirke eskalering av konflikt og beskytte staters nøytrale status.

Den teknologiske utviklingen kommer stadig lenger og internett vil videreutvikles og utbygges i enda større skala med tiden. Dermed vil også volumet av militær kommunikasjon som rutes gjennom nøytrale stater øke. En avklaring om lovligheten ved ruting av militær kommunikasjon gjennom nøytralt territorium er derfor nødvendig. Som et steg i retning av avklaring på rettsområdet ble det i 2008 nedsatt en ekspertgruppe for å vurdere det internasjonale regelverkets anvendelse på internett. I 2013 resulterte arbeidet i den første utgaven av Tallinn-manualen, en omfattende manual med særlig fokus på hvordan cyberoperasjoner reguleres i krigens folkerett.⁵⁷

Et av de siste kapitlene i manualen omhandler nøytralitetsrettens anvendelse på internett. Her er det verdt å presisere at ekspertgruppen ikke klarte å komme til enighet om unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8. Flertallet tok til ordet for at unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 kunne anvendes på internett, med grunnlag i etablert sedvanerett. Mindretallet var helt uenig. I 2017 ble den andre utgaven av Tallinn-manualen gitt ut, og heller ikke da kom ekspertgruppen til enighet. Eksemplet fra Tallinn-manualen illustrerer hvorfor det kan være problematisk å kategorisere nøytralitetsrettens anvendelse på internett som sedvanerett.

For at det skal foreligge internasjonal sedvanerett må regelen bygge på en ensartet statspraksis.⁵⁸ Statspraksis om nøytralitetsrettens anvendelse på internett er imidlertid svært begrenset. I tillegg er det snakk om et rettsområde hvor stater er svært uenige. Til illustrasjon kan det sees til restriktive standpunktet tatt av Russland, Kina og Cuba i henhold til å la gjeldende internasjonal rett få anvendelse på internett.⁵⁹ Til sammenligning har vestlige stater sin egen forståelse og praktisering av gjeldende internasjonal rett på internett. Sistnevnte kommer blant annet til uttrykk gjennom Tallinn-manualen. Men som presentert ovenfor foreligger det også uenighet innad blant Tallinn-manualens ekspertgruppe, eksempelvis ved tolkningen av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

---

⁵⁷ Tallinn Manual 2.0 s. 22

⁵⁸ ICJ art. 38 (1) b

⁵⁹ Schmitt, Vihul (2017)

Skulle det likevel argumenteres for at Haagkonvensjonen V artikkel 8 sin anvendelse på internett er å regne som internasjonal sedvanerett, er omfanget og innholdet av regelen uklar. Det illustreres blant annet ved Tallinn-manualens kortfattede begrunnelse og omtale av Haagkonvensjonen V artikkel 8, som vil gjennomgås nærmere i kapittel 5.

2.3 Temaets aktualitet

Som nevnt innledningsvis er spørsmålet om nøytralitetsrettens anvendelse på internett kun en mindre del av en større internasjonal debatt om anvendelse av internasjonal rett på internett. Denne debatten ble for alvor brakt opp til overflaten da Estland i 2007 ble offer for flere koordinerte nettverksangrep som rammet både offentlige- og private servere.⁶⁰ Internett viste seg med dette å fungere som en ny arena for krigføring. I tiden etter fulgte flere nettverksangrep av både større og mindre skala. For denne oppgavens tema er det av størst interesse å studere nettverksangrepene på Georgia i 2008 da disse belyser nøytralitetsproblematikken. I tillegg vil en nærmere gjennomgang av hendelsene i Georgia illustrere problemstillingens aktualitet, herunder bruk av internett i et nøytralitetsperspektiv.

Nettverksangrepene i 2008 ble foretatt i kontekst av den da pågående konflikten mellom Georgia og Russland. I dag hefter det fortsatt usikkerhet om hvem som stod bak angrepene, men det er tatt til ordet for at aktører som det russiske militæret, russisk etterretningstjeneste (FSB) eller russiske nasjonalister kan ha vært involvert.⁶¹ Grunnen for å hevde at russiske aktører kan ha stått bak, er at nettverksangrepene ble koordinert til å ramme omtrent samtidig som russiske styrker rykket inn i Sør-Ossetia i Georgia.⁶² Uklarheten om det egentlige hendelsesforløpet skyldes at internett som krigføringsarena tilbyr anonymitet og gjør det vanskelig å identifisere angriperne.

Da Georgia først ble rammet av nettverksangrep søkte de hjelp av NATO og USA, som klarte å identifisere angrepene som DoS-angrep (Denial of Service). Slike angrep kan enkelt forklares som en utnyttelse av et nettverks svakheter. Slik utnyttelse resulterer i at nettverkets kapasitet overveldes slik at det ikke lenger er tilgjengelig for tjeneste.⁶³ DoS-angrepene på Georgia rammet både statlige og kommersielle georgiske nettsider, inkludert nettsidene til

---

⁶⁰ Tallinn 2.0 s. 22

⁶¹ Afcea (2012) s. 13

⁶² Kastenbergs (2009) s. 46

⁶³ Langø (2011)

statsministeren, utenriksministeren og utenriksdepartementet.⁶⁴ Angrepet resulterte i at omlag alle nettsider i landet ble utilgjengelige og det ble omtrent umulig å kommunisere over nettet.⁶⁵

Slik tap av tilgjengelighet kan høres nokså ufarlig ut sett i lys av alvorlige nettverksangrep med stort fysisk skadepotensiale. Det kan nyanseres noe ved å sitere Roar Thon, fagdirektøren for sikkerhetskultur i Norges Nasjonale Sikkerhetsmyndighet (NSM). Hans refleksjoner rundt dagens debatt om nettverkssikkerhet bygger på mangeårig engasjement og stor kunnskap på området. Thon har tatt til ordet for at *«tap av tilgjengelighet til informasjon, systemer og plattformer er kritisk. I et samfunnsperspektiv er det oppskriften på en alvorlig samfunnskrise»*.⁶⁶ Sitatet belyser hvordan digitaliseringen gjør oss sårbare og avhengige av internett for at samfunnet skal fungere.

Overført til denne oppgavens problemstilling vil avsnittet i det videre fokusere på hvordan hendelsene i Georgia kan belyse bruk av internett i et nøytralitetsperspektiv. I den forbindelse er det av interesse å vurdere USA sin respons til nettverksangrepene på georgiske nettsider. USA var i utgangspunktet en nøytral stat i konflikten mellom Georgia og Russland, men deres status ble uklar da en privat amerikansk nettverksoperatør i Atlanta kalt ”Tulip Systems” tilbød seg å hjelpe staten Georgia. Hjelpen gikk ut på at ”Tulip Systems” åpnet sine servere slik at georgiske nettsider kunne relokeres til USA. Her kan det presiseres at ”Tulip Systems” som privat aktør tok initiativ til å hjelpe Georgia uten autorisasjon fra staten USA.⁶⁷

Etter å ha relokert georgiske nettsider til USA ble ”Tulip Systems” selv utsatt for en rekke DoS-angrep. Det illustrerer hvor enkelt en stat som i utgangspunktet er nøytral kan bli involvert i en konflikt gjennom internett. Videre belyser eksempelet fra Georgia en utfordring ved at dagens nettverksoperatører i stor grad er private.⁶⁸ Dette vanskeliggjør statlig styring og understreker behovet for å unnta internett fra nøytrale staters kontroll. Det er et behov som kan imøtegås ved å tolke unntaket i Haagkonvensjonen V 1907 artikkel 8 dynamisk.

---

⁶⁴ Augustine (2014) s. 96

⁶⁵ Kastenbergs (2009) s. 46

⁶⁶ Lied (2018)

⁶⁷ Augustine (2014) s. 96

⁶⁸ Healey (2012) s. 31, Kastenbergs (2009) s. 47

2.4 Avgrensninger

Hittil har både en teknisk- og rettslig kontekst blitt presentert, samt et internasjonalt perspektiv på nøytralitetsproblematikken. I forlengelsen av det skal det foretas noen presiseringer og avgrensninger for å tydeliggjøre denne oppgavens problemstilling.

Primært kan det presiseres at oppgaven vil dreie seg om kommunikasjon som rutes gjennom den åpne delen av cyberdomenet, det vil si internett.⁶⁹ Som nevnt i avsnitt 2.1 kan cyberdomenet inndeles i lukkede og åpne nettverk.⁷⁰ Denne oppgaven avgrenses mot lukkede nettverk der det gjerne brukes spesialprogramvare, som militær informasjonsinfrastruktur.⁷¹ Dette fordi kommunikasjon som hovedregel foregår via åpne nettverk.⁷² Videre gis det indikasjoner på at det var det åpne og offentlige kommunikasjonssystemet som var i tankene ved utformingen av unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 i 1907.⁷³ Dette vil utdypes nærmere ved tolkning av de historiske kildene i kapittel 4.

Videre omhandler denne oppgaven kommunikasjonssystemer etablert av den nøytrale staten selv. Derimot vil kommunikasjonssystemer som etableres av den krigførende staten omfattes av forbudet i Haagkonvensjonen V artikkel 3. Nærmere bestemt vil oppgavens fokus være *ruting av informasjon* via disse kommunikasjonssystemene. Det vil dermed avgrenses mot utleie av servere og produksjon av militær informasjon via nøytral infrastruktur. Også denne avgrensningen blir gjort for å holde oppgaven nær den opprinnelige utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8 som omfatter kommunikasjonssystemer, ikke digitale systemer som produserer informasjon.⁷⁴ Det samme gjelder spørsmålet om utleie av nøytrale servere til krigførende stater. Imidlertid er ikke behovet for avklaring noe mindre av den grunn, snarere tvert imot. Men det er spørsmål som en tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 ikke vil kunne besvare, og faller derfor utenfor denne oppgavens ramme.

Videre vil oppgaven avgrenses mot nettverksoperasjoner som utgjør et nettverksangrep eller et såkalt «cyberangrep». Det gjelder både tilfeller der det er snakk om ruting av et nettverksangrep gjennom nøytralt territorium, og der en server på nøytralt territorium brukes

---

⁶⁹ Ffi (2013)

⁷⁰ *ibid*

⁷¹ *ibid*

⁷² Prognoserapport (2018) s. 3

⁷³ Fredskonferanserapport (1916) s. 543

⁷⁴ Kelsey (2008) s. 1442

til å lansere selve nettverksangrepet. Bakgrunnen for denne avgrensningen er at et nettverksangrep kan utgjøre et væpnet angrep, og dermed aktualiserer en helt annen dimensjon av krigens folkerett.⁷⁵

Denne oppgaven vil derimot holde seg innenfor den delen av krigens folkerett som omhandler det rent nøytralitetsrettslige. Derfor vil fokuset i det videre være på ruting av informasjon, som faller under terskelen for et væpnet angrep. Avslutningsvis avgrenses det mot FN-konvensjonens regler, da disse som nevnt vil ha forrang i møtet med staters motstridende forpliktelser etter nøytralitetsretten.⁷⁶

2.5 Metodiske utfordringer

I tillegg til at oppgavens problemstilling har nødvendiggjort en rekke avgrensninger, har den bydd på særlig tre metodiske utfordringer som er verdt å belyse. Primært må det nevnes at en inngående teknologisk kunnskap hadde vært fordelaktig i tolkningen og forståelse av Haagkonvensjonen V artikkel 8. En dypere forståelse av kommunikasjonsstruktur og -oppbygning, da særlig med tanke på internett, ville gitt tolkningsprosessen en ekstra dimensjon. Det ville i tillegg gjort det lettere å trekke paralleller mellom datidens telegrafnett og dagens internett.

Sekundært ville det vært en stor fordel å kunne lese russisk og kinesisk for å presentere henholdsvis Russland og Kina sitt syn på internett i et nøytralitetsperspektiv. De tilgjengelige kildene reflekterer i utgangspunktet de vestlige statenes syn, noe som gjør kildegrunlaget mindre nyansert. Atter sekundært var ikke intensjonen å bruke store deler av oppgaven på en gjennomgang av den folkerettslige tolkningsmetode. I takt med at uenigheten på rettsområdet ble tydeligere, ble det desto viktigere å kunne argumentere for en tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 som kunne forsvares overfor begge sider av debatten. Løsningen ble da å se til den folkerettslige metode for trakttolkning, slik at resultatet kunne bygge på legitimitet og aksept i det internasjonale rettssystemet.

---

⁷⁵ Roscini (2014) s. 282, Tallinn Manual 1.0 (2013) s. 54

⁷⁶ Wrangle (2007) s. 32

2.6 Presisering av oppgavens problemstilling

Innledningsvis ble oppgavens problemstilling introdusert som et spørsmål om krigførende staters bruk av nøytral infrastruktur til å kommunisere via internett, ville bryte med nøytralitetsretten. Deretter ble nøytralitetsretten ved Haagkonvensjonen V av 1907 nærmere presentert. I forlengelsen av det ble konvensjonens artikkel 8 trukket frem, da bestemmelsen omfatter bruk av kommunikasjonssystemer.

Videre ble diskusjonen om nøytralitetsrettens anvendelse på internett introdusert som et spørsmål om internasjonal sedvanerett. For å belyse uklarheten på rettsområdet ble Tallinn-manualens tolkning av unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 presentert. Her ble ekspertgruppens uenighet om hvorvidt Haagkonvensjonen V artikkel 8 kan anvendes på internett med grunnlag i etablert sedvanerett, trukket frem. På bakgrunn av uenighet og uklarhet på rettsområdet vil oppgaven i det videre vurdere om øvrige rettskilder kan legitimere en anvendelse av Haagkonvensjonen V artikkel 8 på internett.

Det vil bli gjort ved å ta utgangspunkt i den folkerettslige metode for traktattolkning og rettskildebruk. På denne måten vil tolkningsresultatet kunne forsvares overfor begge sider av debatten, uavhengig av hvorvidt internasjonal retts anvendelse på internett er å regne som etablert sedvanerett. Det fordi tolkningsresultatet vil bygge på legitimitet og aksept i det internasjonale rettssystemet ved den folkerettslige metode for traktattolkning. I forlengelsen av det vil tolkningsresultatet kunne si noe om innholdet og omfanget av en eventuell sedvanerettslig anvendelse av Haagkonvensjonen V artikkel 8 på internett.

Opgavens presiserte problemstilling er derfor om Haagkonvensjonen V artikkel 8 kan tolkes dynamisk til å omfatte bruk av internett.

3. Rettskilder og tolkning i folkeretten

Behovet for å sikre legitimitet i en tolkningsprosess er særlig viktig på rettsområder preget av uenighet og uklarhet. Derfor vil dette kapitlet presentere folkerettens anerkjente rettskilde- og tolkningsmetode som nødvendige verktøy for den videre tolkningsprosessen. En legitim tolkningsprosess blir en forutsetning for å kunne argumentere for et tolkningsresultat som hele det internasjonale rettssystemet kan akseptere, til tross for den foreliggende uenigheten på rettsområdet.

3.1 Folkerettens desentrale karakter

De neste avsnittene vil omhandle folkerettens rettskilder og tolkningsmetode, da de utgjør de nødvendige verktøyene for å besvare denne oppgavens problemstilling. I motsetning til hva som er tilfellet i nasjonal rett, finnes det ingen overordnet lovgiver i folkeretten. Det er gjennom inngåelse av traktater og utvikling av statspraksis at internasjonal rett utvikles. På den måten skaper stater folkeretten. Videre vil det nærmeste man kommer en internasjonal domstol være den FN-opprettende Internasjonale Domstolen i Haag av 1945 (ICJ).

Domstolens jurisdiksjon rekker ikke lenger enn statenes samtykke tilsier, noe som er en naturlig følge av suverenitetsprinsippet. Folkerettens horisontale karakter kommer også til uttrykk ved at stater må avgi suverenitet for å la seg binde rettslig. Eksempelvis vil suverenitet avgis ved å slutte seg til en traktat. Traktaters innhold vil i hovedsak kun være bindende overfor de statene som er parter til traktaten. Oppsummert er staters suverenitet selve fundamentet i internasjonal rett, og vil utgjøre et tolkningsmoment i den senere tolkningsprosessen (delkapittel 4.5).

Imidlertid kan traktater krystallisere til å bli internasjonal sedvanerett. To eksempler på dette finner vi i ICJ statuttene artikkel 38 om folkerettens rettskilder og Wien-konvensjonen av 23. Mai 1969 artikkel 31 og 32 om traktattolkning. At bestemmelsene er å regne som internasjonal sedvanerett gjør at alle stater må overholde deres innhold, uavhengig av hvorvidt statene formelt er tilsluttet traktatene.⁷⁷ Til illustrasjon har ikke Norge ratifisert Wien-konvensjonen, men er likevel bundet av reglene om traktattolkning.

---

⁷⁷ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 525

Overført til denne oppgaven innebærer det at en tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 må skje i samsvar med internasjonal sedvanerett, herunder ved folkerettens metode for tolkning og rettskildebruk jf. ICJ artikkel 38 og Wien-konvensjonens artikkel 31 og 32. Folkerettens desentrale karakter får også den konsekvens at enhver som påvirkes av en traktats innhold har rett til å tolke og anvende den, innenfor de folkerettslige reglene som gjelder for rettskildebruk og traktatolkning.⁷⁸ Derfor vil disse reglene være styrende for denne oppgavens tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

3.2 Rettskilder i folkeretten

Det nærmeste man kommer en beskrivelse av den folkerettslige rettskildelære er ICJ Statuttene artikkel 38, som er ment til å regulere hvilke rettskilder ICJ kan bygge sine avgjørelser på. Som nevnt er bestemmelsen å regne som internasjonal sedvanerett, slik at enhver rettsanvender vil sikre legitimitet og forutberegnelighet i en rettsanvendelsesprosess ved å se til de anerkjente rettskildene. Av ICJ artikkel 38 (1) fremgår det at;

«The Court, whose function is to decide in accordance with international law such disputes as are submitted to it, shall apply:

a. international conventions, whether general or particular, establishing rules expressly recognized by the contesting states;

b. international custom, as evidence of a general practice accepted as law;

c. the general principles of law recognized by civilized nations ;

d. subject to the provisions of Article 59, judicial decisions and the teachings of the most highly qualified publicists of the various nations, as subsidiary means for the determination of rules of law.»

Selv om oppbygningen etter ICJ artikkel 38 ikke er ment som et hierarki, er det fordelaktig å kategorisere rettskildene som primær- og sekundærkilder. En slik kategorisering tjener til å plassere kildene etter deres rettskildemessige vekt. Det vil derfor tas utgangspunkt i en slik struktur for å besvare denne oppgavens problemstilling. De mest tungtveiende kildene er primærkilder som traktater og internasjonal sedvanerett jf. ICJ artikkel 38 bokstav a og b.

---

⁷⁸ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 530

Rettsgrunnlaget for denne oppgaven, Haagkonvensjonen V 1907 for krigføring på land, er et eksempel på en primærkilde. I motsetning til primærkilder er ikke sekundærkilder av bindende karakter. Sekundærkilder vil likevel kunne fungere som forløpere til senere traktater eller krystallisere til internasjonal sedvanerett med tiden.⁷⁹ Som nevnt er det tatt til ordet for at deler av nøytralitetsrettens anvendelse på internett bygger på internasjonal sedvanerett.⁸⁰ Dette skal diskuteres senere i kapittel 5.

Generelle prinsipper og juridisk litteratur er eksempler på sekundærkilder jf. ICJ artikkel 38 bokstav c og d. Særlig juridisk litteratur har utgjort viktige bidrag for denne oppgaven i mangel på primærkilder av nyere dato. Det illustrerer hvordan sekundærkildene tjener til å fylle rettslige tomrom og veilede rettsanvendere i møtet med nye rettslige utfordringer. Eksempelvis vil ulike manualer for krigføring på internett utgjøre viktige sekundærkilder og tolkningsbidrag i kapittel 5.

3.3 Traktattolkning i folkeretten

Med folkerettens rettskilder i bakhodet, skal den folkerettslige tolkningsmetode nå presenteres. Metoden anvendes ved traktattolkning og fremgår av Wien-konvensjonens artikkel 31 og 32. Som nevnt utgjør traktater en primærkilde i internasjonal rett, og deres rettskildemessige vekt er tung. Traktater kan likevel være uklare som et utslag av statenes suverenitet, da stater gjerne kommer til traktatforhandling med ulike interesser. Det kan resultere i omfattende kompromiss og vage bestemmelser når statene skal enes om traktatens innhold.

Problemet med uklare og vage bestemmelser er at det fort kan oppstå uenighet mellom statene om hvordan bestemmelsene skal tolkes i ettertid. I den forbindelse er det nødvendig med klare regler for traktattolkning. Unntaksvis kan traktatene inneholde bestemmelser om hvordan de skal tolkes. Utover det vil Wien-konvensjonens regler for tolkning av traktater i artikkel 31 og 32 være til stor nytte, da reglene som nevnt er å regne som internasjonal sedvanerett. Dermed plikter alle stater å overholde reglene når deres traktatforpliktelser skal tolkes. Det bidrar til å løse motstrid og skape forutberegnelighet i internasjonal rett. I det følgende vil

---

⁷⁹ Osula, Rõigas (2016) s. 27

⁸⁰ Tallinn Manual 2.0 s. 557

tolkningsmomentene i artikkel 31 og 32 gjennomgås i nærmere detalj før de vil brukes aktivt i en tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8. Først og fremst sees det til Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd, der de aller viktigste prinsippene for traktattolkning fremgår. Artikkel 31 lyder som følger;

*«A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose».*⁸¹

Referansen til ordenes «ordinary meaning» innebærer at rettsanvenderen skal legge til grunn en objektiv ordlydstolkning. Det vil si en tolkning ut i fra hvordan ordene vanligvis forstås. Imidlertid kan ikke traktatens ordlyd tolkes helt isolert. Det er i tillegg nødvendig å ta i betraktning konteksten «context» som traktatens innhold er en del av. Hva som inngår i konteksten som et tolkningsmoment blir nærmere utdypet i Wien-konvensjonens artikkel 31, andre og tredje ledd. Sist men ikke minst må traktaten tolkes på en måte som er formålsfremmende «object and purpose». Det henger nært sammen med prinsippet om å tolke i god tro «good faith».⁸²

En tolkning i god tro vil være veiledende for hele tolkningsprosessen, noe som bidrar til å gjøre tolkningsprosessen helhetlig. Tolkningsprinsippene i Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd nevnes i sammenheng og skal derfor tolkes i lys av hverandre.⁸³ Imidlertid vil de ulike tolkningsmomentene kunne trekke i motstridende retninger. Da er en helhetlig tolkning i god tro viktig for å komme frem til den beste løsningen og det mest rettfærdige tolkningsresultatet. Etter å ha presentert Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd, vil det nå vies noe plass til å introdusere bestemmelsens annet og tredje ledd.

Både Wien-konvensjonen artikkel 31 andre og tredje ledd omhandler kontekstuell tolkning. Forskjellen er at annet ledd omhandler konteksten i nærmere detalj ved å henvise til traktatteksten i sin helhet, inkludert tittel, forord og eventuelle tillegg.⁸⁴ Deretter nevnes dokumenter som har fremkommet i forbindelse med traktatens vedtakelse. Tredje ledd går et

---

⁸¹ Wien-konvensjonen art. 31 (1)

⁸² Wien-konvensjonen art. 31 (1)

⁸³ Müller (2017) s. 227

⁸⁴ Wien-konvensjonen art. 31 (2)

steg videre ved å ta i betraktning eksterne momenter som etterfølgende praksis og utvikling på traktatrettens område.⁸⁵ Her nevnes først og fremst en etterfølgende avtale mellom traktatpartene om hvordan traktaten skal tolkes eller anvendes.⁸⁶ Videre henvises det til etterfølgende praksis og enhver annen form for relevante regler i internasjonal rett som er anvendelig i forholdet mellom traktatpartene.⁸⁷

Før oppgaven vil bevege seg over i en tolkningsprosess, er det verdt å nevne tolkningsprinsippene som fremgår av artikkel 32 i Wien-konvensjonen. Disse er i motsetning til momentene i artikkel 31, kun av supplerende karakter. Det innebærer at tolkningsmomentene i art. 32 først og fremst tjener til å bekrefte den tolkningen man har kommet frem til ved art. 31.⁸⁸ Imidlertid er virkeområdet etter Wien-konvensjonens art. 32 mye snevrere enn art. 31. Det er bare når tolkningsresultatet etter art. 31 fremstår som uklart, absurd eller urimelig at de supplerende tolkningsmomentene i art. 32 kan brukes til å avgjøre et tolkningsresultat.⁸⁹

3.4 Øvrige tolkningsprinsipper i folkeretten

Her vil de øvrige tolkningsprinsipper belyses, da bestemmelsene i Wien-konvensjonens artikkel 31 og 32 ikke er av uttømmende karakter. Så lenge de øvrige tolkningsprinsippene ikke strider med Wien-konvensjonens tolkningsregler, har tolkeren mulighet til å ta de i betraktning.⁹⁰ Eksempler på øvrige tolkningsprinsipper vil være effektivitets- og suverenitetsprinsippet. De vil ikke bare samsvare med Wien-konvensjonens regler, men også være et utslag av disse.

Til illustrasjon vil prinsippet om staters suverenitet ivaretas ved å legge til grunn ordenes vanlige betydning og traktatpartenes intensjon med traktaten jf. Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd. Videre vil effektivitetsprinsippet realisere traktatens formål og bidra til en tolkning i god tro jf. Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd. Suverenitets- og effektivitetsprinsippet vil vektlegges på tvers av de øvrige tolkningsmomentene, og illustrerer hvordan traktatolkningen er en helhetlig og sammenhengende prosess.

---

⁸⁵ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 523

⁸⁶ Wien-konvensjonen art. 31 (3) 1 a

⁸⁷ Wien-konvensjonen art. 31 (3) 2 b og 3 c

⁸⁸ Wien-konvensjonen art. 32 (1)

⁸⁹ Wien-konvensjonen art. 32 (1) a og b

⁹⁰ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 538

3.5 Statisk eller dynamisk tolkning

Som nevnt må statenes suverenitet ivaretas ved tolkning av traktater. Derfor vil et godt utgangspunkt være å legge til grunn traktatpartenes intensjon med traktaten når denne skal tolkes. Det innebærer at tolkeren ser til ordenes vanlige betydning, slik de ble forstått på tidspunktet for traktatens vedtakelse.⁹¹ Derfor er hovedregelen at det skal foretas en statisk tolkning. Motsetningsvis vil en dynamisk tolkning ta i betraktning de gjeldende omstendigheter på *tolkningstidspunktet*, ikke tidspunktet for traktatens vedtakelse.⁹² En dynamisk tolkning vil være mindre restriktiv da det åpnes for at samfunnsendringer og utvikling kan få innvirke på tolkningsprosessen.

Baksiden med en dynamisk tolkning er at den er mindre forutberegnelig, og i verste fall vil kunne oppleves som vilkårlig for traktatpartene. Vilkaerlig traktatstolkning vil i sin tur kunne gjøre at stater kvier seg for å inngå avtaler. Det kan medføre at selve utviklingen av internasjonal rett stagnerer, da det i stor grad er stater som skaper internasjonal rett ved traktatinnngåelse og praksis. Stater skal være trygge på at den suvereniteten de avgir ved inngåelse av traktater, ikke strekkes lenger enn traktatens innhold tilsier. Det er en forutsetning for videre utvikling av internasjonal rett og samarbeid. Av den grunn er en dynamisk fortolkning i utgangspunktet begrenset til traktater med generiske ord og uttrykk.

Traktatpartene tar gjerne i bruk generiske ord eller uttrykk i tilfeller der de er under en oppfatning av at traktatens meningsinnhold kan komme til å endre seg med tiden.⁹³ Imidlertid er ikke denne oppgavens tolkningssubjekt av generisk karakter. Tvert i mot er unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 spesifikt utformet til å omfatte telefon- og telegrafinett, noe som vil omtales mer utførlig i delkapittel 4.1. I denne omgang vil det være tilstrekkelig å legge til grunn at Haagkonvensjonen V artikkel 8 ikke er av generisk karakter og at det i utgangspunktet taler mot en dynamisk tolkning.

---

⁹¹ Müller (2017) s. 249

⁹² Dörr, Schmalenbach (2012) s. 533

⁹³ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 535

3.6 Introduksjon til tolkningsprosessen

Ønsket med dette kapittelets gjennomgang av folkerettens rettskilde- og metodebruk har vært å introdusere de nødvendige verktøyene for tolkningsprosessen. Det neste kapitlet vil ta for seg en tolkning i lys av den historiske konteksten. Det vil da tas utgangspunkt i Haagkonvensjonen V og den offisielle rapporten fra fredskonferansene i Haag av 1899 og 1907. Førstnevnte er en primærkilde, sistnevnte en sekundærkilde. Begge vil fungere som viktige tolkningsbidrag for å fastlegge tankene bak utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8 i 1907. I tolkningen av de historiske kildene vil det sees etter argumenter både for en statisk- og dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

I kapittel 5 vil det intertemporale tolkningselementet presenteres som en motvekt til en statisk tolkning. I den forbindelse vil tolkningsbidrag av nyere dato presenteres, herunder ulike manualer for krigføring på internett. I likhet med de historiske rettskildene vil også krigføringsmanualene tolkes ut ifra anerkjent rettskilde- og metodebruk i folkeretten.

4. Historisk tolkning av artikkel 8

I tråd med Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd som presentert ovenfor, vil de fire tolkningsprinsippene gjennomgås i det følgende. Først vil det foretas en ordlydstolkning. Deretter vil denne betraktes i lys av sin kontekst. Den kontekstuelle tolkningen vil bygge på Haagkonvensjonen V av 1907 og den offisielle rapporten fra fredskonferansene i Haag av 1899 og 1907. Deretter vil det sees til formålsbetraktninger og en tolkning i god tro. Selv om tolkningsprinsippene vil behandles hver for seg, vil en helhetlig tolkning ivaretas ved å foreta en samlet vurdering og trekke paralleller på tvers av delkapitlene.

4.1 Ordlyd

Som nevnt er ordenes vanlig betydning utgangspunktet for tolkningsprosessen, slik det fremgår av Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd. Her fremholdes det at en tolkning skal skje «*in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context*».⁹⁴ Av dette forstås det at en ordlydstolkning ikke skal utføres helt isolert, men i lys av traktatens karakter og innhold for øvrig.⁹⁵ Kravet om en helhetlig tolkning vil innfris ved å se til konteksten som tolkningselement, som vil utdypes nærmere i neste delkapittel.

I tillegg er tidsaspektet et moment som skal vektlegges ved ordlydstolkningen.⁹⁶ Tidsaspektet vil være særlig viktig for traktater av eldre tid, slik som Haagkonvensjonen V som ble utformet for over 100 år siden. Som lagt til grunn i kapittel 3 er hovedregelen en statisk ordlydstolkning. Unntaksvis vil det tolkes dynamisk dersom tolkningssubjektet er av generisk karakter.⁹⁷ Generiske ord er artsmessige og generelle, i motsetning til individuelt bestemte ord.⁹⁸ Som så vidt nevnt er det ikke snakk om en generisk ordbruk i Haagkonvensjonen V artikkel 8. Bakgrunnen for å trekke denne konklusjonen vil forklares nærmere.

Tolkningssubjektet er Haagkonvensjonen V artikkel 8 sin omtale av «*telegraph or telephone cables or of wireless telegraphy apparatus*» som oversettes til telefon- og telegrafinett. Da det trådløse telegrafinettet er det nærmeste en kommer internett, utgjør det kjernen av

---

⁹⁴ Wien-konvensjonen art. 31 (1)

⁹⁵ Müller (2017) s. 229

⁹⁶ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 543

⁹⁷ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 543

⁹⁸ Brækhus, Hærem (1964) s. 8

tolkningssubjektet i denne oppgaven. Telegrafi er definert som «*A form of telecommunication (...)*»⁹⁹ herunder en spesifikk form for telekommunikasjon.

Begrepet telekommunikasjon er derimot er av mer generell karakter enn telegrafi og omfatter «*Any transmission, emission or reception of signs, signals, writings, images and sounds or intelligence of any nature by wire, radio, optical or other electromagnetic systems*».¹⁰⁰ Ved at Haagkonvensjonen V artikkel 8 henviser spesifikt til telegrafinett og ikke telekommunikasjon generelt, vil det ikke være snakk om en generisk ordbruk. Derfor må det foreløpig legges til grunn en statisk tolkning. Etter en statisk ordlydstolkning «*in accordance with the ordinary meaning*» står man følgelig igjen med telefon- og telegrafinettet i sin begrensede form og rekkevidde jf. Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd.

Imidlertid skal ordlydstolkningen, som nevnt innledningsvis, foretas i lys av sin kontekst.¹⁰¹ Med utgangspunkt i en ordlydstolkning som gjennomgått vil tolkningsprosessen i det videre bevege seg over til konteksten som tolkningselement.

4.2 Kontekst

Konteksten som tolkningselement blir nevnt hele tre ganger i Wien-konvensjonens artikkel 31, og er gjennomgående en sentral del av den folkerettslige tolkningsmetode. Derfor vil konteksten vektlegges i ulike sammenhenger, også i denne oppgavens tolkningsprosess. I den forbindelse kan det med fordel gjentas at annet og tredje ledd i Wien-konvensjonens artikkel 31 redegjør nærmere for kontekstens innhold.

Imidlertid nevnes konteksten primært i forbindelse med ordlydstolkningen i Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd. Her fremholdes det at ordenes vanlige betydning må vurderes ut i fra «*(...) the terms of the treaty in their context*».¹⁰² Det bekrefter ordlydens relative karakter, som skaper et behov for å betrakte traktaten i sin helhet.¹⁰³ En helhetlig betraktning innebærer at hele traktatens tekst må vurderes.¹⁰⁴ Videre er en helhetlig vurdering

---

⁹⁹ Radio Regulations (2004) art. 1 § 1.3

¹⁰⁰ Radio Regulations (2004) art. 1 § 1.117

¹⁰¹ Wien-konvensjonen art. 31 (1)

¹⁰² Wien-konvensjonen art. 31 (1)

¹⁰³ Villiger (2000) s. 427

¹⁰⁴ Wien-konvensjonen art. 31 (2)

av traktaten en forutsetning for en korrekt ordlydstolkning, ettersom ord får sin betydning ut i fra konteksten de befinner seg i.¹⁰⁵

En helhetlig tolkning er også en forutsetning for å kunne fastlegge traktatens formål. Det er derfor en nær sammenheng mellom konteksten og en formålsrettet tolkning. Denne sammenheng vil illustreres i delkapittel 4.3 om formålsbetraktninger, der elementer som tittel og fortale vil inngå som kontekstuelle viktige vurderingsmomenter. Før tolkningsprosessen beveger seg over i formålsbetraktninger, vil de neste avsnittene vies til en kontekstuell fortolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 i lys av artikkel 3.

4.2.1 Haagkonvensjonen V artikkel 3

Ettersom Haagkonvensjonen V artikkel 8 er en unntaksbestemmelse er det naturlig å betrakte den i lys av hovedregelen. I dette tilfellet er hovedregelen krigførende staters forbud mot bruk av nøytralt territorium i krigføringsøyemed.¹⁰⁶ Dette kommer til uttrykk gjennom ulike forbud i Haagkonvensjonen V artikkel 2-4 som gjennomgått. Nærmere bestemt er det forbudet i Haagkonvensjonen V artikkel 3 som er mest nærliggende unntaket i artikkel 8, da begge bestemmelsene omhandler krigførende staters bruk av kommunikasjonssystemer (delkapittel 2.2.3). Det er derfor av verdi å betrakte Haagkonvensjonen V artikkel 8 i lys av artikkel 3, noe som innebærer en kontekstuell fortolkning av førstnevnte.

Av Haagkonvensjonen V artikkel 3 fremgår det forbud mot krigførende staters bruk av telegrafinett «*or other apparatus for the purpose of communicating*».¹⁰⁷ Med andre ord omfatter artikkel 3 alle former for kommunikasjonsapparater. Til sammenligning nevner unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 kun telefon- og telegrafinett, som allerede presisert. Videre er det verdt å se til Haagkonvensjonen V artikkel 3 bokstav b. Her presiseres det at krigførende stater forbys fra å bruke kommunikasjonssystemer på nøytralt territorium «*for purely military purposes, and which has not been opened for the service of public messages*».

---

¹⁰⁵ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 543

¹⁰⁶ Haagkonvensjonen V art. 1

¹⁰⁷ Haagkonvensjonen V art. 3 a og b

Ordlyden tilsier at systemer som er gjort offentlige og tilgjengelige for allmennheten ikke omfattes av forbudet i Haagkonvensjonen V artikkel 3. Det ville vært naturlig å la Haagkonvensjonen V artikkel 8 bli tilsvarende utformet, slik at offentlige og tilgjengelige kommunikasjonssystemer ble inkludert i unntaket. Det er ikke tilfellet. Imidlertid kan det ha vært partenes intensjon å utforme Haagkonvensjonen V artikkel 8 mindre utfyllende, da unntaket likevel skal betraktes i lys av sin hovedregel.

Hensynet til sammenheng i rettssystemet taler for at forbudet i Haagkonvensjonen V artikkel 3 og unntaket i artikkel 8 bør leses i lys av hverandre og dermed omfatte de samme kommunikasjonssystemene. I så fall vil unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 utvides fra å kun omfatte telefon- og telegrafnett, til å gjelde alle former for åpne og offentlige kommunikasjonssystemer. Det innebærer en mer generisk utforming av Haagkonvensjonen V artikkel 8 som åpner for å ta i betraktning den teknologiske utviklingen og dagens internett. Oppsummert vil en kontekstuell tolkning i lys av Haagkonvensjonen V artikkel 3 tale for en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

4.2.2 Den offisielle rapporten fra fredskonferansene i Haag av 1899 og 1907

Hittil har konteksten blitt omtalt i forbindelse med Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd. I Wien-konvensjonens artikkel 31 annet ledd vises det til to typer dokumenter som også utgjør en del av traktatens kontekst. Felles for disse er at de har fremkommet i forbindelse med «*the conclusion of the treaty*».¹⁰⁸ Dokumentene utgjør dermed ikke en del av selve traktatteksten, men er nært knyttet opp mot vedtakelsen og utformingen av denne.

Det kan argumenteres for at den offisielle rapporten fra fredskonferansene i Haag av 1899 og 1907 (heretter fredskonferanserapporten) utgjør et slik dokument etter Wien-konvensjonens artikkel 31 annet ledd. Spørsmålet blir så om fredskonferanserapporten vil fungere som et tolkningsbidrag i forståelsen av Haagkonvensjonen V artikkel 8. Det er disse betraktningene som vil være i fokus i de neste avsnittene.

Forutsetningsvis sees det til Wien-konvensjonens artikkel 31 annet ledd a, som fremholder at «*any agreement relating to the treaty which was made between all the parties in connexion with the conclusion of the treaty*» vil utgjøre et kontekstuell tolkningsmoment. Her fremgår

---

¹⁰⁸ Wien-konvensjonen art. 31 (2) a og b

flere vilkår som vil gjennomgå i det følgende. Ordlyden av «any agreement» favner vidt og tilsier at det er snakk om en form for avtale, uten at denne trenger å være i traktatform.

Avtalen må imidlertid være inngått ved konsensus mellom «all the parties» i relasjon til «the conclusion of the treaty».¹⁰⁹ Det må derfor påvises at avtalen er blitt til i forbindelse med traktatens vedtakelse og ved enighet blant traktatpartene.

Fredskonferanserapporten er et offisielt dokument for tolkning av, og forklaring til traktatene som ble vedtatt på første og andre fredskonferanse i Haag, henholdsvis i 1899 og 1907. Nærmere bestemt inneholder rapporten alt fra utkast og uttalelser i den innledende fasen frem til signering av traktatene, samt øvrige dokumenter som ble fremlagt for kommisjonen i prosessen frem mot vedtakelse.¹¹⁰ Dermed kan rapporten regnes som en «agreement» utarbeidet «in connexion with the conclusion of the treaty» jf. Wien-konvensjonen artikkel 31 annet ledd a.

Videre fremgår det av rapportens fortale at hver fredskonferanse har endt med «*a statement of the extent to which the various Powers have accepted the agreements (...)*».¹¹¹ Ettersom alle parter har hatt mulighet til å kommentere rapportens innhold kan det legges til grunn at den er utformet «between all of the parties» jf. Wien-konvensjonens artikkel 31 annet ledd a.

Oppsummert oppfylder fredskonferanserapporten vilkårene og utgjør dermed et legitimt tolkningsbidrag etter Wien-konvensjonen artikkel 31 annet ledd a. Spørsmålet blir så hvorvidt den kan tas til inntekt for en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8. For denne oppgavens problemstilling er det først og fremst aktuelt å se til den delen av rapporten som omhandler Haagkonvensjonen V. Nærmere bestemt er det omtalen av unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 som er av interesse.

I rapportens kommentarer omtales kommunikasjonssystemene i Haagkonvensjonen V artikkel 8 med formål om ”transmission of news”.¹¹² Av dette kan det argumenteres for at artikkel 8 var ment som et snevert unntak for nyhetssending og nyhetsformål, noe som taler i mot en dynamisk tolkning. Leser man derimot videre i kommentarene presiseres det at

---

¹⁰⁹ Wien-konvensjonen art. 31 (2) a

¹¹⁰ Fredskonferanserapport (1916) s. 5

¹¹¹ *ibid* s. 6

¹¹² *ibid* s. 543

kommunikasjonssystemene i Haagkonvensjonen V artikkel 8 ”has the character of a public service”.¹¹³

En lignende omtale er å finne i rapportens kommentarer til Haagkonvensjonen V artikkel 3, der det fremgår at ”*Article 8, on the other hand, treats of public service utilities (...)*”.¹¹⁴ En «public utility» defineres som «(...) *a company that maintains the infrastructure for a public service, and often provides the service using that infrastructure*», herunder et offentlig tjenesteapparat med formål om å tilby allmennheten en form for vare eller tjeneste.¹¹⁵

Oppsummert blir Haagkonvensjonen V artikkel 8 flere ganger i rapporten omtalt i forbindelse med installasjoner av offentlig tjeneste. En slik henvisning til åpne og tilgjengelige installasjoner vil være dekkende også for internett i dag. Det taler for at en dynamisk tolkning ikke vil bryte med tankene som lå til grunn for utarbeidelsen av Haagkonvensjonen V artikkel 8, snarere tvert imot.

Sees det igjen til kommentarene til Haagkonvensjonen V artikkel 8, fremgår det videre at «*There is no reason to compel the neutral State to restrict or prohibit the use by the belligerents of these means of communication.*»¹¹⁶ At det ble ansett som unødvendig å pålegge nøytrale stater en plikt til å forby krigførende staters bruk, ble begrunnet i ulike hensyn.

Primært fremgår det av kommentarene at en slik plikt vanskelig ville latt seg gjennomføre i praksis for de nøytrale stater, grunnet de naturlige utfordringene knyttet til kontroll av telegraf- og telefonsystemer. Avslutningsvis ble det presisert at personverns- og konfidensialitetshensyn talte mot en slik plikt.¹¹⁷ Oppsummert ble de praktiske hensyn vektlagt til fordel for den nøytrale staten, i tråd med nøytralitetsrettens formål om å ivareta de nøytrale staters interesser.

Av dette kan det trekkes en parallell til nåtidens digitaliserte samfunn. Det kan argumenteres for at dagens enorme gjennomflyt av informasjon umulig kan kontrolleres med mindre det går

---

¹¹³ Fredskonferanserapport (1916) s. 543

¹¹⁴ *ibid* s. 540

¹¹⁵ Black (2012) s. 338

¹¹⁶ Fredskonferanserapport (1916) s. 543

¹¹⁷ Fredskonferanserapport (1916) s. 543

på bekostning av personvernet. Uansett vil en kontrollplikt være svært utfordrende å gjennomføre i praksis, selv om den teknologiske utviklingen har kommet langt. Utfordringen skyldes det enorme volumet av internettrafikk som rutes på tvers av landegrenser.

Oppsummert vil de praktiske hensyn som begrunnet utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8 i 1907 være like, om ikke enda mer gjeldende for internett. Det samme kan sies for betraktningene tilknyttet personvern og konfidensialitet. Dermed taler argumentene fra fredskonferanserapporten til fordel for en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

4.3 Formålsbetraktninger

I de neste avsnittene vil formålsbetraktninger vurderes nærmere, som et selvstendig tolkningsmoment etter Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd. Av bestemmelsen fremgår det at en traktat skal tolkes «*in the light of its object and purpose*». Dette omtales gjerne som prinsippet om teleologisk eller formålsrettet tolkning og introduserer et funksjonelt element til traktattolkningen. Hovedfunksjonen er her å realisere traktatens formål slik at enhver tolkning som er formålsstridende eller fratar deler av traktatens meningsinnhold, bør unngås.¹¹⁸ Her kan det presiseres at en formålsrettet tolkning først og fremst skal være et resultat av å lese traktaten som en helhet, fremfor å vektlegge eksterne tolkningsmomenter.¹¹⁹

Første steg for å kunne lykkes med en formålsrettet tolkning er naturlig nok å fastlegge traktatens formål. Det er nødvendig for å kunne ta stilling til hvorvidt den tolkningen rettsanvenderen ønsker å foreta, vil realiseres traktatens formål. Overført til denne oppgavens problemstilling blir spørsmålet om en dynamisk tolkning av artikkel 8 vil stride med formålet i Haagkonvensjonen V.

Forutsetningsvis må derfor formålet med Haagkonvensjonen V 1907 fastlegges. I den forbindelse vil konvensjonens tittel, fortale, systematikk og karakter være veiledende som kontekstuelle viktige elementer.¹²⁰ Primært sees det til tittelen i Haagkonvensjonen V, som er formulert slik: «*Convention (V) respecting the rights and duties of neutral powers and persons in case of war on land*». Tittelen retter med dette et fokus på de nøytrale stater

---

¹¹⁸ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 545

¹¹⁹ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 548

¹²⁰ Müller (2017) s. 244

rettsposisjon, fremfor de krigførende. Et fokus på de nøytrale statene fremgår også av fortalen til konvensjonen, som lyder som følger: «*With a view to laying down more clearly the rights and duties of neutral Powers in case of war on land and regulating the position of the belligerents who have taken refuge in neutral territory*». ¹²¹ Her nevnes de krigførende stater kun i relasjon til deres innvirke på nøytralt territorium.

Dermed kan tittelen og fortalen til Haagkonvensjonen V tas til inntekt for at formålet er å regulere de *nøytrale* staters rettslige posisjon. Denne presiseringen kan imidlertid virke opplagt, men i praksis innebærer det at tolkningsresultatet som best ivaretar nøytrale staters interesser vil være mest formålsfremmende. I tillegg kan ordlyden av «*laying down more clearly*» ¹²² i fortalen til Haagkonvensjonen V tas til inntekt for at en del av formålet med traktaten er å skape klarhet rundt de nøytrale statenes plikter og rettigheter i relasjon til den pågående konflikten. Det vil tale for at den tolkningen som i størst mulig grad bidrar til å klargjøre og skape forutberegnelighet for nøytrale stater, vil være mest i samsvar med formålet.

Spørsmålet blir så om en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 vil være formålsfremmende. Primært vil en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 lette situasjonen for de nøytrale stater. Ved å inkludere internett i unntaket i artikkel 8 vil de nøytrale statene unntas fra en praktisk sett svært utfordrende plikt til å kontrollere sine kommunikasjonssystemer fra krigførende staters bruk. Sekundært vil en slik løsning bidra til å skape klarhet og forutberegnelighet rundt de nøytrale statenes rettslige posisjon. De nøytrale statene vil slippe å ta stilling til om informasjon som rutes gjennom deres territorium vil kompromittere deres nøytralitet.

Oppsummert vil en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 best ivareta nøytrale staters interesser og bidra til å skape klarhet i deres forhold til den pågående konflikten. Dermed vil en dynamisk tolkning ikke bare være i samsvar med, men bidra til å fremme selve formålet med Haagkonvensjonen V. Avslutningsvis kan det presiseres at det er et gjensidig forhold mellom en formålsrettet tolkning og effektivitetsprinsippet. Sistnevnte

---

¹²¹ Fredskonferanserapport (1916) s. 533

¹²² Fredskonferanserapport (1916) s. 533

skal utdypes i det følgende, da det i tillegg belyser den nære sammenhengen til prinsippet om god tro som skal behandles i delkapittel 4.6.

4.4 Effektivitetsprinsippet

En tolkning i lys av effektivitetsprinsippet innebærer at det tolkningsresultatet som gir traktatens innhold størst betydning og effekt, skal velges. Effektivitetsprinsippet omfatter her hver eneste bestemmelse og ord i traktaten.¹²³ Overført til denne oppgavens problemstilling viser effektivitetsprinsippet seg særlig aktuelt. Som nevnt er rekkevidden av Haagkonvensjonen V artikkel 8 begrenset til telegrafnett, et system man sluttet å bruke på 1900-tallet.¹²⁴ En statisk tolkning av artikkel 8 er derfor lite effektiv i lys av dagens teknologiske utvikling.

Imidlertid skal effektivitetsprinsippet anvendes i sammenheng med øvrige tolkningsmomenter i Wien-konvensjonens artikkel 31. Effektivitetsprinsippet er spesielt nært knyttet opp til traktatens formål og prinsippet om å tolke i god tro.¹²⁵ Sammenhengen mellom tolkningsmomentene kan illustreres ved å sitere The International Law Commissions (ILC) i deres rapport om traktattolkning fra 1966. Der fremholder ILC følgende;

*«When a treaty is open to two interpretations one of which does and the other does not enable the treaty to have appropriate effects, good faith and the objects and purposes of the treaty demand that the former interpretation should be adopted».*¹²⁶

Av ILC sin uttalelse kan det trekkes flere konklusjoner. Først og fremst belyser ILC hvordan formålsbetraktninger og en tolkning i god tro bidrar til å effektivisere traktatens bestemmelser.¹²⁷ Effektivitetsprinsippet vil igjen bidra til å realisere traktatens formål. Overført til denne oppgavens tema vil effektivitetsprinsippet fungere som en presumsjon for å velge det tolkningsresultatet som tillegger Haagkonvensjonen V størst mulig betydning.¹²⁸ I den forbindelse vil effektivitetsprinsippet tilsi en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8, slik at unntaket vil ha en fortsatt funksjon i lys av dagens teknologiske utvikling.

---

¹²³ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 539

¹²⁴ Moss (2013)

¹²⁵ Villiger (2000) s. 428

¹²⁶ Lovkommisjonsrapport A/CN.4/191 (1996) s. 219 para 6

¹²⁷ Villiger (2000) s. 428

¹²⁸ Villiger (2000) s. 425

Imidlertid kan det ikke sees bort i fra det faktum at Haagkonvensjonen V artikkel 8 er et unntak. Ved sin karakter som et unntak fra en hovedregel, bør artikkel 8 i utgangspunktet tolkes restriktivt.¹²⁹ Her vil prinsippet om god tro ha en spesielt viktig funksjon ved å sette en grense for hvor langt effektivitets- og formålsbetraktninger kan vektlegges i en tolkningsprosess. I praksis vil denne grensen trekkes ut i fra traktatens ordlyd og partenes intensjon på tidspunktet for traktatens vedtakelse. Traktatpartenes intensjon ivaretas ved suverenitetsprinsippet, som derfor vil være fokus i det neste. Deretter vil det foretas en vurdering av prinsippet om å tolke i god tro som et tolkningsmoment i nær sammenheng med traktatens formål. På denne måten vil tolkes prinsippene i lys av hverandre, som påkrevd i en helhetlig tolkningsprosess.¹³⁰

4.5 Suverenitetsprinsippet

Prinsippet om statlig suverenitet er selve utgangspunktet for, og grunnsteinen i folkeretten. På latin omtales suverenitetsprinsippet som «dubio mitius», som kan oversettes til «restriktiv tolkning».¹³¹ Betegnelsen er beskrivende ettersom suverenitetsprinsippet tilsier en tolkning som best ivaretar statenes suverenitet.¹³² Motsetningsvis vil et tolkningsresultat som pålegger stater store plikter innebære en begrensning av deres suverenitet, og bør derfor unngås.

Overført til denne oppgavens problemstilling kan en tolkning i lys av suverenitetsprinsippet få ulike utslag. På én side kan det argumenteres for at suverenitet best ivaretas ved en statisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8, da traktatpartene ikke skal måtte forholde seg til andre rettigheter eller plikter enn det de ble enige om på vedtakelsestidspunktet. Som nevnt er traktatinngåelse en avgivelse av suverenitet som ikke bør strekkes lenger enn det er legitimitet for. En statisk tolkning vil respektere dette. Suverenitetsprinsippet vil her i likhet med en ordlydstolkning tale mot en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

Spørsmålet blir så om det er mulig å forene suverenitetsprinsippet med en dynamisk tolkning. Legges en statisk tolkning til grunn, vil all ruting av militær kommunikasjon gjennom nøytrale staters infrastruktur knyttet til internett være forbudt. Som nevnt vil nøytrale stater da

---

¹²⁹ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 540

¹³⁰ Müller (2017) s. 227

¹³¹ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 538

¹³² Dörr, Schmalenbach (2012) s. 543

pålegges en omfattende plikt til å kontrollere og slå ned på krigførende staters bruk av nøytrale kommunikasjonssystemer, for ikke å kompromittere sin nøytralitet.¹³³ En slik begrensning av nøytrale staters suverenitet og handlingsrom vil unngås ved å tolke Haagkonvensjonen V artikkel 8 dynamisk. Fra denne synsvinkelen vil derfor suverenitetsprinsippet samsvare med en dynamisk tolkning av artikkel 8.

I tillegg kan det presiseres at den folkerettslige tolkningen har blitt mindre restriktiv med tiden. På 1800- og 1900-tallet var det restriktive tolkningsmomentet dominerende i den folkerettslige tolkningsmetode. Det initierte til innskrenkende tolkninger for å ivareta staters suverenitet i størst mulig grad.¹³⁴ I dag tas det til ordet at denne tolkningstradisjonen er forlatt. Det skaper rom for å vektlegge øvrige tolkningsmomenter i større grad, da særlig effektivitets- og formålsbetraktninger.¹³⁵ Det kan likevel argumenteres for at det går en grense for hvor langt effektivitet og formål kan vektlegges i en tolkningsprosess på bekostning av en klar traktattekst.¹³⁶

Det er i den forbindelse av stor verdi å se til prinsippet om å tolke i god tro. God tro-prinsippet vil kunne fungere som en sikkerhetsventil for å hindre at effektivitets- og formålsbetraktninger åpner en bakdør til en tolkning som i utgangspunktet vil stride med partenes intensjon på tidspunktet for traktatens vedtakelse.¹³⁷ Ved å argumentere for en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 risikerer man å oppstille en slik motstrid. Av den grunn er det fordelaktig å se nærmere på prinsippet om god tro i det følgende.

4.6 Tolkning i god tro

God tro-prinsippet fremgår som det aller første elementet i Wien-konvensjonen 31 første ledd. Her fremholdes det at «*A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with (...)*» de øvrige tolkningsmomentene.¹³⁸ Ordlyden i Wien-konvensjonens artikkel 31 første ledd taler for at en tolkning i god tro er et tverrgående element som skal anvendes gjennom hele tolkningsprosessen. Videre vil en slik oppfatning bekreftes ved Wien-konvensjonens artikkel

---

¹³³ Haagkonvensjonen V art. 9

¹³⁴ Bjørge (2014)

¹³⁵ Müller (2017) s. 245

¹³⁶ Bjørge (2014)

¹³⁷ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 546

¹³⁸ Wien-konvensjonen art. 31 (1)

26 som lyder slik; «*Every treaty in force (...) must be performed by them in good faith*». ¹³⁹ Traktater skal med andre ord gjennomføres og anvendes i god tro, og traktatolkning inngår som en essensiell del av denne prosessen.

Spørsmålet blir så hva prinsippet om god tro innebærer som et tolkningsmoment i praksis. Første indikasjon på dette finner man i Wien-konvensjonens artikkel 32 bokstav b der det fremgår at supplerende tolkningselementer skal vektlegges dersom en tolkning etter Wien-konvensjonens artikkel 31 leder til et tolkningsresultat som er «(...) *manifestly absurd or unreasonable*». ¹⁴⁰ Særlig i tilfeller der traktatteksten er av eldre dato kan en ordlydstolkning lede til en urimelig løsning. En tolkning i god tro fungerer her som en sikkerhetsventil for å sikre et resultat som er rimelig. ¹⁴¹

I internasjonal rettspraksis legitimeres gjerne en bruk av god tro-prinsippet ved påberopelse av rimelighets- og effektivitetsprinsippet. Samt for å sikre ærlig og rettferdig opptreden, slik at traktatpartenes legitime forventninger til traktaten kan innfris. ¹⁴² Oppsummert vil prinsippet om god tro sikre lojalitet, rimelighet og effektivitet gjennom tolkningsprosessen. På bakgrunn av dette må det tas stilling til hvorvidt god tro-prinsippet kan tillate en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen artikkel 8.

I den forbindelse kan det argumenteres for at en dynamisk tolkning vil stride med noen av traktatpartenes legitime forventninger til traktaten. Dette i lys av uenigheten som foreligger på rettsområdet, som fremstilt innledningsvis. Ettersom Russland, Kina og Cuba stiller seg kritiske til å anvende deler av internasjonal rett på internett, vil en dynamisk tolkning kunne anses som en illojal måte å tolke Haagkonvensjonen V på. Dermed vil lojalitets- og rimelighetsbetraktninger tilsi at en slik tolkning er i strid med prinsippet om å tolke i god tro. Det taler i utgangspunktet mot en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

I forlengelsen av dette vil det være av verdi å se til fredskonferanserapporten som gjennomgått i delkapittel 4.2.2. Nærmere bestemt er det innlegget fra rapportør Colonel Borel om Haagkonvensjonen V som er av interesse. Her uttales det at man ved konvensjonens

---

¹³⁹ Wien-konvensjonen art. 26

¹⁴⁰ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 548

¹⁴¹ Dörr, Schmalenbach (2012) s. 548

¹⁴² Müller (2017) s. 256

vedtakelse måtte innse at ikke alle kontroverser knyttet til nøytralitetsproblematikken kunne avgjøres. Hovedfokuset var derfor å regulere de spørsmålene som allerede hadde reist seg i praksis.¹⁴³ Det ble i den forbindelse presisert at det med tiden kunne være nødvendig å «(...)add to its provisions setting forth all the conditions under which they intend, when occasion arises, to exercise their neutrality».¹⁴⁴ Dette standpunktet taler for at det vil samsvare med god tro-prinsippet å foreta vurderinger av hvordan staters nøytralitet best kan ivaretas, i takt med utviklingen og nye rettslige utfordringer. En slik vurdering vil i tillegg sikre at traktatens formål blir realisert til tross for at omstendighetene endres med tiden.

Oppsummert vil en dynamisk tolkning kunne stride med noen av traktatpartenes legitime forventninger til Haagkonvensjonen V, da det ikke på vedtakelsestidspunktet var snakk om en regulering av internett. Imidlertid er det også en legitim forventning til Haagkonvensjonen V at nøytrale staters rettigheter ivaretas og fremmes på en effektiv måte. Det kan derfor argumenteres for at lojalitet til øvrige traktatparter vil ivaretas så lenge tolkningsresultatet til en hver tid realiserer nøytralitetsrettens formål og er til fordel for de nøytrale statene.

Det vil derfor ikke bare være i overenstemmelse med effektivitetsprinsippet, men også være rimelig å tolke Haagkonvensjonen V på den måten som i størst grad sikrer nøytralitetsretten betydning i dag. Det taler for at en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonens artikkel 8 er i overenstemmelse med prinsippet om å tolke i god tro.

4.7 Oppsummering av de historiske rettskildene

Både ordlyden, suverenitetsprinsippet og prinsippet om en tolkning i god tro gir gode grunner for å legge til grunn en statisk tolkning. Imidlertid vil en statisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 ha liten praktisk betydning i lys av dagens teknologiske utvikling, da telefon- og telegrafinettet er erstattet av moderne former for kommunikasjon. En statisk tolkning vil derfor resultere i at unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 står uten rettsvirkninger i dag.

Et slik resultat kan ikke ha vært partenes intensjon ved utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8. På dette grunnlag kan det argumenteres for at en statisk tolkning vil være

---

¹⁴³ Fredskonferanserapport (1916) s. 538

¹⁴⁴ Fredskonferanserapport (1916) s. 539

«(...) *manifestly absurd or unreasonable*» etter Wien-konvensjonens artikkel 32 bokstav b. Om tolkningsresultatet skulle vært absurd eller urimelig etter Wien-konvensjonen artikkel 32 vil supplerende tolkningsmomenter kunne tas i betraktning.¹⁴⁵ Imidlertid er det ikke nødvendig å gå veien om Wien-konvensjonens artikkel 32 om det kan argumenteres for en dynamisk tolkning på annet grunnlag, eksempelvis ved det intertemporale elementet som skal omtales i neste kapittel. Det vil derfor ikke foretas noen nærmere vurdering på bakgrunn av Wien-konvensjonen artikkel 32.

Oppsummert kan en tolkning i god tro tale for en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8, på det grunnlag at bestemmelsens rettsvirkninger videreføres. I tillegg kan konteksten, samt effektivitets- og formålsbetraktninger tas til inntekt for en dynamisk tolkning. Derfor er det av stor verdi at dynamisk tolkning ikke utelukkende er forbeholdt generiske ord og uttrykk. Unntaksvis har ICJ foretatt en dynamisk tolkning av traktater som ikke kan betegnes som generiske. Dette vil være temaet i det neste kapittelet, da det er av stor betydning for den videre tolkningen av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

---

¹⁴⁵ Wien-konvensjonen art. 32 (1)

5. Intertemporal tolkning av artikkel 8

I dette kapittelet vil det intertemporale tolkningselementet presenteres som en motvekt til en statisk tolkning. I den forbindelse vil tolkningsbidrag av nyere dato presenteres, herunder ulike manualer for krigføring på internett. I likhet med de historiske rettskildene vil også manualene tolkes ut ifra anerkjent rettskilde- og metodebruk i folkeretten. Forutsetningsvis må det intertemporale elementet presenteres og plasseres i den folkerettslige tolkningsmetode.

5.1 Partenes intensjon

Innledningsvis er det nødvendig å studere i hvilke tilfeller ICJ har tillatt en dynamisk tolkning utover traktater av generisk karakter. Av rettspraksis fremkommer det at ICJ har tolket dynamisk med henblikk på å realisere partenes intensjon med traktaten, selv om dette har stridt med traktatens betydning på vedtakelsestidspunktet.¹⁴⁶ Det er med andre ord et bindeledd mellom dynamisk tolkning og partenes intensjon. Dette kan illustreres ved standpunktet tatt av ILC i deres rapport fra den 65. sesjon i 2013.

Et av temaene i rapporten er traktatolking etter etterfølgende avtaler og praksis ved Wien-konvensjonens artikkel 31 annet og tredje ledd.¹⁴⁷ I den forbindelse tar ILC til orde for at Wien-konvensjonens artikkel 31 kan bidra til å avgjøre hvorvidt det var i samsvar med partenes intensjon at traktatens innhold skulle utvikle seg over tid.¹⁴⁸ ILC begrunner dette ved å vise til en utvikling og aksept for intertemporalitet ved traktatolking i juridisk litteratur og rettspraksis.¹⁴⁹

For ordens skyld er det verdt å presisere at prinsippet om intertemporalitet og dynamisk tolkning overlapper. Det kan illustreres ved å sitere tidligere president i ICJ, Taslim Olawale Elias.¹⁵⁰ Ifølge han var læren om intertemporalitet «(...)based upon a view of international law as a dynamic legal system and not merely as a static interpretation of rules».¹⁵¹ Doktrinen om intertemporalitet vil derfor kunne tas til inntekt for en dynamisk tolkning utover det generiske.

---

¹⁴⁶ Bjørge (2014)

¹⁴⁷ Lovkommisjonsrapport A/68/10 s. 9

¹⁴⁸ Lovkommisjonsrapport A/68/10 s. 24

¹⁴⁹ Lovkommisjonsrapport A/68/10 s. 25

¹⁵⁰ Bjørge (2012) s. 107

¹⁵¹ Elias (1980) s. 285, sitert i Bjørge (2012) s. 111

I rapporten fra 2013 henviser ILC særlig til én spesiell dom av betydning for denne oppgaven. Avgjørelsen er fra Den permanente voldgiftsdomstolen i Haag (PCA) i 2005 og dreier seg om jernbanen «IJzeren Rijn».¹⁵² Avgjørelsen fra PCA vil gjennomgås nærmere da den tjener til å illustrere doktrinen om intertemporalitet og behovet for en dynamisk tolkning utover det generiske. I tillegg tydeliggjøres overføringsverdien til denne oppgavens problemstilling, da behovet for en dynamisk tolkning i IJzeren Rijn-saken også skyldes den teknologiske utviklingen.

5.2 «Arbitration regarding the Iron Rhine ('IJzeren Rijn') Railway» (Belgia mot Nederland), 24. mai 2005

IJzeren Rijn- saken gjaldt uenighet om hvem som skulle betale utgifter knyttet til modernisering av en jernbanestrekning mellom Belgia og Nederland. Det aktuelle rettsgrunnlaget var en traktat mellom Belgia og Nederland fra 1839.¹⁵³ PCA presiserte at det i tillegg til traktaten fra 1839 måtte sees til øvrige tolkningsprinsipper. I den forbindelse ble det vist til Wien-konvensjonens artikkel 31 tredje ledd bokstav c der «*Any relevant rules of international law applicable in the relations between the parties*» fremgår som et legitimt tolkningsmoment. Her la PCA til grunn at læren om intertemporalitet måtte være en slik «relevant rule» i internasjonal rett etter Wien-konvensjonens artikkel 31 tredje ledd c.¹⁵⁴

Videre presiserte PCA at saken ikke omhandlet en generisk terminologi, men en ny teknologisk utvikling knyttet til jernbanedriften. Likevel tok PCA til orde for at «*here, too, it seems that an evolutive interpretation, which would ensure an application of the treaty that would be effective in terms of its object and purpose, will be preferred (...)*»¹⁵⁵ En dynamisk tolkning var derfor å foretrekke ut i fra effektivitetsprinsippet og formålsbetraktninger. I den forbindelse refererte PCA til en annen avgjørelse av betydning for denne oppgaven, som vil gjennomgås i korte trekk.

Avgjørelsen var fra distriktsdomstolen i Rotterdam, Nederland i 1977. Den gjaldt spørsmål om en bestemmelse som originalt omfattet telegrafikabler kunne tolkes til å omfatte

---

¹⁵² Lovkommisjonsrapport A/68/10 s. 24

¹⁵³ Bjørge (2012) s. 117

¹⁵⁴ Belgia v. Nederland para 79

¹⁵⁵ *ibid* para 80

telefonkabler. Også her var det snakk om en eldre traktat, denne fra 1884. Det var en tid da telefonkabler enda ikke var utviklet. Her kan det trekkes en tydelig parallell til denne oppgavens problemstilling. Det er derfor av stor interesse at distriktsdomstolen la til grunn at det var «reasonable», herunder rimelig og fornuftig at traktaten også skulle anvendes på telefonkabler.¹⁵⁶ Avgjørelsen illustrerer nok en gang hvordan en teknologisk utvikling i etterkant av traktatens vedtakelse, kan skape et legitimt behov for dynamisk tolkning på tidspunktet for traktatens anvendelse.

Etter å ha foretatt en kort henvisning til distriktsdomstolens avgjørelse, går PCA mot de avsluttende avsnittene i IJzeren Rijn- saken. Her fremholdes det at anerkjent juridisk litteratur støtter opp om en dynamisk fortolkning av traktater i folkeretten, særlig ut i fra formålsbetraktninger.¹⁵⁷ I IJzeren Rijn- saken var formålet med traktaten fra 1839 å løse opp i problemer knyttet til separasjonen mellom Belgia og Nederland. PCA presiserer her at traktaten ikke var ment til å gjelde midlertidig og for en begrenset tidsperiode.¹⁵⁸

Derfor måtte det etter en «(...) *careful balance of the rights and obligations of the Parties*» konkluderes med at bestemmelsen måtte være gjenstand for videre utvikling og modernisering.¹⁵⁹ Av PCAs avsluttende bemerkninger kan det trekkes ut at formålsbetraktninger og partenes intensjon om traktatens virkeområde og -tid er avgjørende for en dynamisk tolkning. Videre må det foretas en nøye vurdering av traktatpartenes rettigheter og plikter før det tolkes dynamisk.

Overføringsverdien fra IJzeren Rijn- saken til denne oppgavens problemstilling er stor. Først og fremst presiserer PCA viktigheten av å se til øvrige tolkningsprinsipper i en tolkningsprosess, fremfor en statisk tolkning av den aktuelle traktatteksten. Sekundært anerkjenner PCA læren om intertemporalitet som et legitimt tolkningsmoment etter Wien-konvensjonens artikkel 31 tredje ledd c. Videre kan avgjørelsen tas til inntekt for at dynamisk tolkning ikke er forbeholdt generiske ord og uttrykk. Tvert imot åpner PCA for at en teknologisk utvikling kan nødvendiggjøre dynamisk fortolkning i visse tilfeller.¹⁶⁰

---

¹⁵⁶ Belgia v. Nederland para 80

¹⁵⁷ *ibid* para 81

¹⁵⁸ *ibid* para 83

¹⁵⁹ *ibid* para 83

¹⁶⁰ *ibid* para 80

Dermed kan IJzeren Rijn- saken og ILCs uttalelser tas til inntekt for en aksept av intertemporalitet i den folkerettslige tolkningsmetode.¹⁶¹ En dynamisk tolkning er derfor ikke forbeholdt tolkningssubjekter av generisk karakter. Det betyr ikke at det helt uten videre kan legges til grunn en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8. Som fremholdt overfor må det intertemporale elementet kunne forenes med traktatens formål og realisere traktatpartenes intensjon.

I den forbindelse er det av verdi å se til ulike manualer for krigføring på internett. I mangel på primærkilder av nyere dato er manualene det nærmeste man kommer en tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 i lys av den teknologiske utviklingen. Det er derfor nyttig å vurdere manualene som tolkningsbidrag, ettersom de kan betraktes som et utslag av intertemporalitet på sitt rettsområde. Forutsetningsvis vil manualene plasseres i en nøytralitetsrettslig kontekst.

5.3 Introduksjon til krigføringsmanualene

Som illustrert ved den historiske tolkningen i kapittel 4 er det flere av hensynene bak utformingen av Haagkonvensjonen V som gjør seg gjeldende også i dag. Det resulterer i at nøytralitetsretten fortsatt er allment akseptert, over 100 år etter at den ble til.¹⁶² Likevel kan det ikke sees bort i fra tiden som har gått siden reglens utforming og de to verdenskrigene som har utspilt seg i mellomtiden.¹⁶³

Videre har det skjedd en enorm utvikling, både på retts- og samfunnsområdet. Siden stater har et visst handlingsrom til å tolke innholdet i nøytralitetsreglene slik de selv ønsker, er ikke statspraksisen på rettsområdet entydig.¹⁶⁴ Illustrerende er det restriktive standpunktet tatt av Russland, Kina og Cuba i henhold til å la nøytralitetsreglene få anvendelse på internett.¹⁶⁵ Til sammenligning har vestlige stater sin egen forståelse og praktisering av nøytralitetsretten på internett. Sistnevnte kommer blant annet til uttrykk gjennom de ulike manualene for krigføring. Det mest kjente eksemplet er Tallinn-manualen, en omfattende manual for regulering av nettverksoperasjoner i internasjonal rett.¹⁶⁶

---

¹⁶¹ Belgia v. Nederland para 79

¹⁶² Bridgeman (2010) s. 1198

¹⁶³ SOU 2010: 22 s. 31

¹⁶⁴ SOU 2010: 22 s. 31

¹⁶⁵ Schmitt, Vihul (2017)

¹⁶⁶ Tallinn Manual 2.0 s. 22

Krigføringsmanualene har ulik rettskildemessig status og omhandler ulike rettsområder innenfor krigens folkerett. Et fellestrekk er likevel at de tar i betraktning den teknologiske utviklingen ved å trekke paralleller fra nøytralitetsretten i 1907 til moderne tids utfordringer. Nærmere bestemt er det manualenes tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 som er av betydning for denne oppgavens problemstilling. Spørsmålet i det videre er om manualene kan tas til inntekt for en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8. Forutsetningsvis må manualene vurderes i lys av den folkerettslige tolkningsmetode- og rettskildebruk som presentert i kapittel 3.

5.4 Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare

Den første manualen som skal gjennomgås er den amerikanske manualen for krigføring i luftrom og ved bruk av missiler (AMW). AMW-manualen er et resultat av flerårig arbeid fra en ekspertgruppe med mål om å utarbeide en metodisk, omfattende og praktisk tilnærming til krigføring i luftrommet og for bruk av missiler. Ved å sammenholde ulike deler av gjeldende internasjonal rett på området er det blitt utformet en rekke ”rules of conduct”, herunder regler for hvordan man skal handle i en gitt situasjon.

Begrunnelsen for reglens utforming og hvordan gjeldende rett er blitt tolket fremgår av kommentarutgaven til manualen.¹⁶⁷ Nærmere bestemt er det regel 167 (b) i AMW som korresponderer med unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8, og som vil være temaet for de neste avsnittene. Av AMW-manualens 167 (b) fremgår det at når en krigførende part bruker *«(...) for military purposes a public, internationally and openly accessible network such as the Internet, the fact that part of this infrastructure is situated within the jurisdiction of a Neutral does not constitute a violation of neutrality»*.¹⁶⁸

Unntaket i 167 (b) er særlig interessant av flere grunner. Først og fremst fordi det presiseres at infrastruktur på tvers av landegrenser fasiliteter funksjonen av internett. Henvisningen til *«internationally(...)network such as the Internet, the fact that part of this infrastructure(...)»*¹⁶⁹ tar dermed i betraktning karakteren ved dagens kommunikasjonssystemer som sammenkoblet og grenseoverskridende.

---

¹⁶⁷ AMW Manual (2013) s. 7

¹⁶⁸ *ibid* § 167 (b)

¹⁶⁹ *ibid* §167 (b)

Til sammenligning er rekkevidden mer begrenset i Haagkonvensjonen V artikkel 8, hvor det refereres til kommunikasjonssystemer som er eid av, eller tilhører den nøytrale staten eller deres innbyggere. Oppsummert gir AMW 167 (b) uttrykk for et moderne syn på kommunikasjonssystemer i et nøytralitetsperspektiv. Før regelen kan tas til inntekt for en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8, må begrunnelsen bak regelens utforming vurderes. I den forbindelse sees det til AMW-manualens kommentarutgave.

I kommentaren til 167 (b) fremholder ekspertgruppen at de ikke kunne finne grunnlag for utformingen av unntaket i gjeldende konvensjoner eller internasjonal sedvanerett. I stedet bygde de på en overbevisning om at en regel lik Haagkonvensjonen V artikkel 8 måtte utformes med tanke på internett.¹⁷⁰ Ekspertgruppen begrunner det i praktiske hensyn ved å fremholde at stater umulig kan kontrollere eller gripe inn i kommunikasjon over internett på en effektiv måte, sett i lys av at kommunikasjon deles opp og spres ukontrollert til ulike servere og stater før den når sin destinasjon.¹⁷¹

Avslutningsvis legger ekspertgruppen til grunn at all militær kommunikasjon, inkludert nettverksangrep, som tilfeldigvis rutes gjennom nøytralt territorium ikke vil bryte med nøytralitetsretten.¹⁷² Ved å la unntaket få anvendelse også på ruting av nettverksangrep strekkes det svært langt. Det viser at ekspertgruppen legger avgjørende vekt på karakteren av dagens moderne kommunikasjon som tilfeldig og grenseoverskridende, samt utfordringene ved å kontrollere denne.

På grunn av manglende legitimitet i primærkilder er det gode grunner til å stille seg kritisk til ekspertgruppens begrunnelse for 167 (b). Likevel kan det trekkes paralleller til begrunnelsen for Haagkonvensjonen V artikkel 8 slik den fremgår av fredskonferanserapporten som gjennomgått (delkapittel 4.2.2). De praktiske hensyn som gjør seg gjeldende ved kontroll og inngripen i åpne kommunikasjonssystemer vektlegges tungt i begrunnelsen for både Haagkonvensjonen V artikkel 8 og AMW 167 (b).¹⁷³

---

¹⁷⁰ AMW Manual (2013) s. 387

¹⁷¹ *ibid* s. 387

¹⁷² *ibid* s. 387

¹⁷³ AMW Manual (2013) s. 387 jf. Fredskonferanserapport (1916) s. 543

Det kan tale for at deler av ekspertgruppens begrunnelse bak AMW 167 (b) likevel innehar en form for legitimitet, da den samsvarer med grunntankene bak utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8. Ved å vektlegge de praktiske hensyn som i 1907 ble avgjørende for utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8¹⁷⁴, kan det argumenteres for at 167 (b) ivaretar partenes intensjon- og formål med utforingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8 i 1907.

5.5 Department of Defense Law of War Manual 2016

Det sees nå videre til det amerikanske forsvarsdepartementet (Department of Defense, heretter DoD) sin manual for krigføring fra 2016. For ordens skyld er det verdt å presisere at manualen reflekterer det amerikanske forsvarsdepartementets syn, sammenlignet med AMW- og Tallinn-manualene som er ment som nedtegnelser av gjeldende rett.¹⁷⁵ I DoD-manualen er det regel 15.5.3.1 som korresponderer med Haagkonvensjonen V artikkel 8, og lyder som følger:

*«A neutral State does not, however, have to forbid or restrict the use on behalf of belligerent States of communications equipment and facilities belonging to the neutral State, or belonging to companies or private individuals».*¹⁷⁶

DoD-manualen gjør her et generelt unntak for ”communications equipment and facilities”.¹⁷⁷ Til sammenligning er unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 spesifikt utformet til å omfatte telefon- og telegrafnett. I likhet med AMW 167 (b) utvides også rekkevidden av unntaket i DoD-manualen. Sees unntakene i sammenheng kan det tale for en oppfatning om et behov for å utvide unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 til å gjelde all bruk av nøytrale kommunikasjonssystemer og –fasiliteter.

I tillegg vektlegges også de praktiske utfordringene i DoD-manualen ved å vise til problematikken rundt en nøytral stats sensurering eller screening av krigførende staters bruk av åpne kommunikasjonssystemer.¹⁷⁸ Også her kan det trekkes paralleller tilbake til begrunnelsen for utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8.¹⁷⁹ Avslutningsvis

---

¹⁷⁴ Fredskonferanserapport (1916) s. 543

¹⁷⁵ AMW Manual (2013) s. 7, Tallinn Manual 1.0 s. 19

¹⁷⁶ DoD Manual (2016) § 15.5.3.1

¹⁷⁷ ibid s. 996

¹⁷⁸ ibid s. 1019

¹⁷⁹ Fredskonferanserapport (1916) s. 543

fremholdes det at selv om informasjonen som rutes gjennom nøytrale kommunikasjonssystemer kan utgjøre et nettverksangrep eller på andre måter kan ha skadelig effekt på en krigførende stat, vil det ikke utgjøre et brudd på nøytralitetsretten.¹⁸⁰

Heller ikke DoD-manualens begrunnelse bygger på primærkilder, slik at også dens legitimitet som tolkningsbidrag er begrenset. Ettersom manualen er et produkt av det amerikanske forsvarsdepartementet og ikke et flerstatlig samarbeid, vil dens vekt som tolkningsbidrag begrenses ytterligere. Likevel er det verdt å merke seg at AMW- og DoD-manualenes begrunnelser samsvarer da begge vektlegger praktiske hensyn som var avgjørende ved utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8. Dermed kan det argumenteres for at partenes intensjon- og formål fra 1907 ivaretas ved manualenes tolkning. Det kan tas til inntekt for en dynamisk tolkning.

5.6 Tallinn-manualene

Tallinn-manualene er det nærmeste man kommer en regulering av internasjonal rett på internett. For å illustrere graden av legitimitet bak manualene er det verdt å gå noe tilbake i tid. I 2007 ble Estland offer for flere koordinerte nettverksangrep som rammet både offentlige- og private servere.¹⁸¹ Resultatet ble starten på en internasjonal debatt om de cyberrettslige utfordringene verden står overfor.

Med mandat om å imøtegå disse utfordringene ble NATOs Department of Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE) opprettet i 2008 med hovedsete i Tallinn.¹⁸² Det ble straks nedsatt en ekspertgruppe for å vurdere det internasjonale regelverkets anvendelse på internett. Arbeidet resulterte i Tallinn 1.0, en omfattende manual med særlig fokus på hvordan nettverksoperasjoner reguleres i krigens folkerett.¹⁸³ Imidlertid har ikke ekspertgruppens arbeid utelukkende vært gjenstand for ros. Kritikken av Tallinn 1.0 bygger i stor grad på bekymring rundt manglende nyansering i synet på hvordan internasjonal rett skal anvendes på internett.¹⁸⁴ I den forbindelse er det verdt å presisere at Tallinn 2.0, sammenlignet med den første utgaven bygger på en bredere analyse av cybersikkerhet.¹⁸⁵

---

¹⁸⁰ DoD Manual (2016) s. 1020

¹⁸¹ Tallinn Manual 2.0, s. 22

¹⁸² *ibid* s. 22

¹⁸³ *ibid* s. 22

¹⁸⁴ Adams (2017)

¹⁸⁵ Sandvik (2016) s. 186

Tallinn 2.0 bygger på en konsultasjonsprosess med stater fra ulike regioner og med varierende statspraksis, kalt Haag-prosessen.¹⁸⁶ Det kan derfor argumenteres for at den nye versjonen representerer et mer objektivt syn på reguleringen av internett, sammenlignet med Tallinn 1.0. Likevel er det verdt å nevne at i motsetning til både Kina og Hviterussland, deltok ikke Russland i konsultasjonsprosessen bak Tallinn 2.0.¹⁸⁷ Selv om det kan argumenteres for at Tallinn 2.0 er mer nyansert i sin fremstilling, er det svært viktig å presisere at fremstillingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8 er identisk i Tallinn 1.0 og Tallinn 2.0.¹⁸⁸ Det tilsier at ekspertgruppen til tross for en konsultasjonsprosess mellom flere stater, ikke kom noe lenger i tolkningen av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

Selv om tolkningen av Haagkonvensjonen V artikkel 8 er lik i begge manualene, vil det her tas utgangspunkt i Tallinn 2.0 da den er av nyere dato. Nærmere bestemt er det Tallinn 2.0 regel 151 som er av interesse for oppgavens problemstilling, og lyder som følger: «*The exercise of belligerent rights by cyber means in neutral territory is prohibited.*» Ved at regel 151 forbyr all bruk av cyber på nøytralt territorium i krigføringsøyemed, vil den korrespondere med forbudene i Haagkonvensjonen V artikkel 2-4 som gjennomgått.

Imidlertid har ikke Tallinn 2.0 en egen regel som omhandler bruken av kommunikasjonssystemer på nøytralt territorium, men temaet blir brakt opp i kommentarene til regel 151. Der fremgår det at bruk av ”*a public, internationally and openly accessible network such as the Internet for military purposes(...)*” ikke bryter med nøytralitetsretten «*(...)even if it, or components thereof, is located in neutral territory*».¹⁸⁹ Utformingen er nærmest identisk med AMW-manualens 167 (b).

I de videre kommentarene presiseres det at flertallet blant ekspertgruppen kunne enes om Haagkonvensjonen V artikkel 8 sin anvendelse på ”*cyber communications systems*”.¹⁹⁰ Her legges det til grunn en mer generisk terminologi, sammenlignet med den spesifikt utformede Haagkonvensjonen V artikkel 8. Selv om det ikke utdypes nærmere tilsier ordlyden av ”*cyber communications systems*” at alle former for kommunikasjon gjennom internett omfattes.

---

¹⁸⁶ Tallinn Manual 2.0 s. 22

¹⁸⁷ Adams (2017)

¹⁸⁸ Tallinn Manual 1.0 side 203 sml. Tallinn Manual 2.0 side 557

¹⁸⁹ Tallinn Manual 2.0 s. 556

¹⁹⁰ *ibid* s. 556

Særlig interessant er flertallets uttalelse om at en slik oppfatning er reflektert i internasjonal sedvanerett, herunder ved å vise til nettopp AMW- og DoD-manualen som gjennomgått.¹⁹¹

Motsetningsvis tar mindretallet til orde for at Haagkonvensjonen V artikkel 8 kun omfatter telefon- og telegrafinett, slik at øvrige former for kommunikasjon faller utenfor.¹⁹² Denne splittelsen innad blant ekspertgruppen tydeliggjør uenigheten på rettsområdet. Det kan heller ikke sees bort i fra at flertallet og mindretallet står svært langt unna hverandre i tolkningen av Haagkonvensjonen V artikkel 8. I tillegg vies det kun ett avsnitt til omtalen av Haagkonvensjonen V artikkel 8 i Tallinn-manualene. Omtalen er knapp og begrunnelsen er sparsom. Oppsummert legger flertallet til grunn en dynamisk tolkning og begrunner denne i etablert internasjonal sedvanerett. Til sammenligning legger mindretallet til grunn en restriktiv og snever tolkning, slik at unntaket ikke rekker noe lenger enn det gjorde for over 100 år siden.

Det ville vært av stor nytte å lese begrunnelsen for de to ulike standpunktene til ekspertgruppen. Det nærmeste man kommer en begrunnelse er Tallinn 2.0 sin generelle bemerkning om internett i et nøytralitetsperspektiv. Her fremholdes det at Tallinn-manualens regler om nøytralitet bygger på en betraktning av internetts karakter som automatisk og ukontrollerbar.¹⁹³ Videre presiseres utfordringene ved en kontroll av internettruting og -infrastruktur. Avslutningsvis konkluderes det med at enhver antagelse om brudd på nøytralitetsretten krever en nøye vurdering i lys av internetts karakteristikk.¹⁹⁴

I likhet med både AMW- og DoD-manualen kan det trekkes paralleller fra Tallinn-manualens begrunnelse til de praktiske hensyn som ble vektlagt ved utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8. Oppsummert vil det kunne argumenteres for at manualene ivaretar partenes intensjon- og formål all den tid de samme hensyn som ble vektlagt i 1907, blir vektlagt i dag ved en intertemporal tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

---

¹⁹¹ AMW Manual (2013) § 167 (b) jf. DoD Manual (2016) § 15.5.3.1

¹⁹² Tallinn Manual 2.0 s. 557

¹⁹³ *ibid* s. 554

¹⁹⁴ *ibid* s. 554

5.7 Oppsummering av de intertemporale rettskildene

I utgangspunktet vil manualene kun ha rettskildemessig vekt som sekundærkilder, med mindre de anses for å gi uttrykk for internasjonal sedvanerett. Det sees ikke bort i fra at sistnevnte kan være tilfellet på flere områder.¹⁹⁵ Imidlertid bør det utvises forsiktighet med å legge til grunn at manualene i sin helhet reflekterer gjeldende sedvanerett. Det underbygges av splittelsen blant ekspertgruppen i Tallinn 2.0 ved tolkningen av Haagkonvensjonen V artikkel 8. I forlengelsen av dette kan det sees til forfatteren av Tallinn-manualene, Michael Schmitt sin uttalelse om Tallinn 2.0 i etterkant av manualens utgivelse.

Han tok til ordet for at det er en feiloppfatning at manualen var ment som en endelig løsning på hvordan internett skal reguleres.¹⁹⁶ Tallinn 2.0 hverken er, eller er ment til å fungere som bindende rett ifølge Schmitt, men den er et viktig steg i retning av en fremtidig regulering av internett. Om uenigheten som reflekteres i Tallinn 2.0 uttalte Schmitt at denne vil være nyttig. Det i form av å initiere til politisk debatt og inspirere stater til å ta et standpunkt til hvordan de ønsker å forholde seg til internett.¹⁹⁷ I tråd med Schmitts uttalelser om Tallinn 2.0 kan det argumenteres for at krigføringsmanualene fungerer som et intertemporalt element til tolkningen av nøytralitetsretten.

I manualenes tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 vektlegges de samme praktiske hensyn som var avgjørende for unntakets utforming i 1907.¹⁹⁸ Det ivaretar partenes intensjon, som fungerer som en forutsetning for å tillate intertemporal tolkning.¹⁹⁹ Videre vil Haagkonvensjonen V artikkel 8 sikres rettsvirkninger også i dagens teknologiske samfunn dersom manualenes tolkning følges opp. Det vil samsvare med effektivitetsprinsippets presumsjon for å velge det tolkningsresultatet som gir traktaten størst betydning.²⁰⁰ Det igjen vil fremme formålet med nøytralitetsretten; en ivaretagelse av nøytrale staters interesser. Dermed kan AMW-, DoD- og Tallinn-manualene tas til inntekt for en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8.

---

¹⁹⁵ Tallinn Manual 2.0 s. 4

¹⁹⁶ Schmitt (2017) s. 4

¹⁹⁷ Schmitt (2017) s. 5

¹⁹⁸ Fredskonferanserapport (1916) s. 543 sml. AMW Manual (2013) s. 387, DoD Manual (2016) s. 1019, Tallinn Manual 1.0 s. 203

¹⁹⁹ Lovkommisjonsrapport A/68/10 s. 24

²⁰⁰ Villiger (2000) s. 425

6. Konklusjon

Innledningsvis ble det lagt til grunn at internett utfordrer anvendelsen av gjeldende internasjonal rett. Nærmere bestemt ble det illustrert hvordan internett vanskeliggjør nøytralitetsrettens anvendelse. En argumentasjon for å anvende nøytralitetsretten på internett ved etablert sedvanerett ble deretter presentert som en løsning. Løsningen ble imidlertid problematisert ved å belyse staters uenighet og manglende statspraksis på rettsområdet. Til illustrasjon ble det sett til splittelsen blant Tallinn-manualens ekspertgruppe i tolkingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8.²⁰¹ På bakgrunn av uenigheten ble det sådd tvil om Haagkonvensjonen V artikkel 8 sin anvendelse på internett kunne legges til grunn som etablert sedvanerett.

Videre ble det presisert at den teknologiske utviklingen vil bidra til videreutvikling og utbygging av internett i enda større skala med tiden. Og at det vil øke volumet av militær kommunikasjon som rutes gjennom nøytrale stater. Behovet for en avklaring om lovligheten ved ruting av militær kommunikasjon gjennom nøytralt territorium ble løftet frem. Det ble derfor reist spørsmål om en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 kunne legitimeres i øvrige rettskilder. Det ble forsøkt besvart ved å ta utgangspunkt i den folkerettslige metode for traktattolkning og rettskildebruk.

Primært tok tolkningsprosessen utgangspunkt i historiske rettskilder, herunder Haagkonvensjonen V av 1907 og den offisielle rapporten fra fredskonferansene i Haag av 1899 og 1907. Det ble da konkludert med at ordlyden, suverenitetsprinsippet og prinsippet om en tolkning i god tro talte for en statisk tolkning. Deretter ble det fremholdt at en statisk tolkning vil resultere i at unntaket i Haagkonvensjonen V artikkel 8 står uten rettsvirkninger i dagen moderne samfunn. Det kan ikke ha vært partenes intensjon. Det ble derfor vektlagt at en dynamisk tolkning kan sikre Haagkonvensjonen V artikkel 8 rettsvirkninger også i dag. I tillegg talte konteksten, samt effektivitets- og formålsbetraktninger til fordel for en dynamisk tolkning.

Sekundært ble det intertemporale tolkningselementet introdusert og brukt i en gjennomgang av nyere tolkningsbidrag. Tre manualer for krigføring på internett og deres tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 ble vurdert. Det ble tydeliggjort hvordan manualene la til

---

²⁰¹ Tallinn Manual 2.0 s. 557

grunn de samme hensyn som var avgjørende for utformingen av Haagkonvensjonen V artikkel 8 for over 100 år siden.²⁰² Det ble vurdert som en ivaretagelse av partenes intensjon og et uttrykk for intertemporalitet på rettsområdet.

På bakgrunn av tolkningsprosessen kan det etter en samlet vurdering legges til grunn at en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 vil samsvare med effektivitetsprinsippets presumsjon om å velge det tolkningsresultatet som gir traktaten størst betydning.²⁰³ Videre vil det fremme nøytralitetsrettens formål da nøytrale staters interesser ivaretas i størst mulig grad. Etter en helhetlig tolkning ved Wien-konvensjonens artikkel 31 kan det derfor konkluderes med at Haagkonvensjonen V artikkel 8 må betraktes dynamisk til å omfatte internett.

I praksis vil konklusjonen innebære at internett unntas fra forbudet mot krigførende staters bruk av nøytralt territorium. Da vil nøytrale stater verken pålegges en plikt til å kontrollere eller slå ned på krigførende staters bruk av internett på nøytralt territorium. Det vil være en lettelse for nøytrale stater i lys av at volumet av internettrafikk på tvers av landegrenser vil øke i fremtiden.²⁰⁴ Imidlertid løser en dynamisk tolkning av Haagkonvensjonen V artikkel 8 kun en liten del av problematikken rundt nøytralitetsrettens anvendelse på internett.

En helt annen diskusjon er de rettslige spørsmålene som kan reises ved krigførende staters leie av nettverksservere i nøytrale stater. Her er det ikke lenger snakk om en (kortvarig) ruting av internettrafikk gjennom nøytralt territorium, men eventuell bruk av nøytrale servere til å føre krig. Det vil da være snakk om en større grad av statlig involvering i konflikten. Jo mer en nøytral stat involveres, desto større sannsynlighet er det for brudd på nøytralitetsretten.

Dersom en krigførende stat leier en server for så å lansere et nettverksangrep fra den, vil utleien kunne anses som en direkte støtte til den krigførende stat i konflikten. Som vi vet kan det bryte med nøytralitetsrettens plikt til upartiskhet.²⁰⁵ Brudd på nøytralitetsretten kan også bli resultatet dersom en krigførende stat bruker en server på norsk territorium til å produsere militær informasjon til nytte for krigføringen, eksempelvis ved satellittbilder og

---

²⁰² AMW Manual (2013) s. 387, DoD Manual (2016) s. 1019, Tallinn Manual 2.0 s. 554

²⁰³ Villiger (2000) s. 425

²⁰⁴ Prognoserapport (2018) s. 3

²⁰⁵ Haagkonvensjonen V art. 9

navigasjonssystemer.²⁰⁶ Utleie av servere til stater med mer fredelige hensikter kan også aktualisere nøytralitetsproblematikken. Det ble illustrert ved nettverksangrepene på Georgia i 2008, som presentert i delkapittel 2.3. Som en følge av nettverksangrepene ble omlag alle nettsider i Georgia utilgjengelige.²⁰⁷ Den private nettverksoperatøren i USA som åpnet sine servere for å tilby Georgia tilgjengelighet, ble til gjengjeld selv trukket inn i konflikten og utsatt for påfølgende nettverksangrep.²⁰⁸

Eksemplet belyser nok en gang hvor sammensatt spørsmålet om nøytralitet er på internett. Nøytrale staters utleie av servere kan medføre en kompromittering av nøytralitet og bidra til eskalering av konflikt. I tillegg er det verdt å presisere at stater som gjør seg avhengige av servere utenfor eget territorium, vil overlate kontrollen av deres internettkommunikasjon i en annen stats hender. Det var tilfellet for Georgia, som var avhengig av servere i Tyrkia, Armenia og Russland.²⁰⁹

Avslutningsvis kan forfatteren av Tallinn-manualene, Michael Schmitt siteres på at det ikke enda foreligger noen endelig løsning på hvordan internett skal reguleres.²¹⁰ Det er ikke til å se bort i fra at internett utfordrer gjeldende internasjonal rett slik vi kjenner den. Nøytralitetsrettens anvendelse på internett er som illustrert, intet unntak.

---

²⁰⁶ Kelsey (2008) s. 1442

²⁰⁷ Kastenbergs (2009) s. 46

²⁰⁸ Afcea (2012) s. 11-12

²⁰⁹ Afcea (2012) s. 9

²¹⁰ Schmitt (2017) s. 4

Litteraturliste

LOVER, TRAKTATER OG RETTSAVGJØRELSER

Haagkonvensjonen V av 18. oktober 1907 om krigføring på land	Convention (V) respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land. The Hague, 18 October 1907
Haagkonvensjonen XIII av 18. oktober 1907 om krigføring til sjøs	Convention (XIII) concerning the Rights and Duties of Neutral Powers in Naval War. The Hague, 18 October 1907
ICJ Statuttene av 18. april 1946	Statute of the International Court of Justice, 18 April 1946
FN-pakten av 26. juni 1949	Charter of The United Nations June 26 1945
Wien-konvensjonen om traktatretten av 23. Mai 1969	Vienna Convention on the Law of Treaties of May 23 1969
Den Internasjonale Telekommunikasjonsunion (ITU)	International Telecommunication Union (ITU), Radio Regulations (2004 Edition)
Belgia v. Nederland	Arbitration regarding the Iron Rhine ("Ijzeren Rijn") Railway between the Kingdom of Belgium and the Kingdom of the Netherlands, decision of 24 May 2005
Nuclear Weapons Advisory Opinion	Legality of the reat or Use of Nuclear Weapons (Nuclear Weapons), Advisory Opinion, International Court of Justice (ICJ) Reports, 8 July 1996

BØKER

- Brækhus, Sjur og Hærem, Axel, *Norsk tingsrett*, Universitetsforlaget Oslo, 1964
- Black, John, Hashimzade N., og Myles G *A Dictionary of Economics*, 4th edn., Oxford University Press, 2012
- Dieter, Fleck *The Handbook of International Humanitarian Law*, 3rd edn., Oxford University Press, 2009
- Dörr, Oliver og Schmalenbach, Kirsten *Vienna convention on the law of treaties: A commentary*, Oxford University Press, 2012
- Kadri Kaska, Liis Vihul Eneken Tikk *International Cyber Incidents: Legal Considerations*, Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence; 1st Edition edition, 2010
[\[https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/legalconsiderations_0.pdf\]](https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/legalconsiderations_0.pdf)
[Sitert 23.03.18 kl. 09.39]
- Roscini, Marco *Cyber Operations and the Law of Neutrality*, Oxford University Press, 2014
- Villiger, Mark Augen *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Leiden, 2009
- Osula Anna-Maria, Rõigas, Henry *International Cyber Norms Legal, Policy & Industry Perspectives*, NATO CCDCOE Publications, Tallinn 2016
[\[https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/InternationalCyberNorms_full_book.pdf\]](https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/InternationalCyberNorms_full_book.pdf)
[Sitert 23.03.18 kl.18.03]

HÅNDBØKER/MANUALER

- Program on
Humanitarian Policy and
Conflict Research at
Harvard University,
- The HPCR Manual on International Law Applicable to Air
and Missile Warfare (AMW Manual)*, Cambridge University
Press, 2013 [<https://doi.org/10.1017/CBO9781139525275>]
[Sisert 04.04.18 kl. 10.00]
- General Counsel of the
Department of Defense
Office,
- Law of War Manual*, General Counsel of the Department of
Defense Office, June 2015, updated May 2016
[<https://www.hsdl.org/?view&did=797480>]
[Sisert 23.03.18 kl. 09.28]
- General Editor Michael
N. Schmitt,
- Tallinn Manual on the International Law Applicable to
Cyber Operations*, The International Groups of Experts at
the Invitation of the NATO Cooperative Cyber Defence
Centre of Excellence, 2013
[<http://csef.ru/media/articles/3990/3990.pdf>]
[Sisert 04.04.18 kl. 11.44]
- General Editor Michael
N. Schmitt,
- Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to
Cyber Operations*, The International Groups of Experts at
the Invitation of the NATO Cooperative Cyber Defence
Centre of Excellence, 2017
[<https://doi.org/10.1017/9781316822524>]
[Sisert 04.01.18 kl. 14.19]
- Jean-Marie Henckaerts
and Louise Doswald-
Beck
- Customary International Humanitarian Law Vol. 1: Rules*,
International Committee of The Red Cross, Cambridge
University Press, 2009
[<https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>]
[Sisert 22.04.18 kl. 10.28]

PUBLIKASJONER OG RAPPORTER

SOU 2010: 22	Krigets Lagar – <i>centrala dokument om folkrätten under väpnad konflikt, neutralitet, ockupation och fredsinsatser, Delbetänkande av Folkrättskommittén Stockholm 2010</i>
Ot.prp.nr. 27 (2003-2004)	Ot.prp.nr. 27 (2003-2004) Om lov om voldgift (Voldgiftsloven)
Fredskonferanserapport	The Reports to the Hague Conferences of 1899 and 1907, Official explanatory and interpretative commentary accompanying the draft conventions and declarations submitted to the conferences, 1916 [https://archive.org/details/cu31924007362407] [Sitert 22.03.18 kl. 10.00]
Generalforsamlingsresolusjon	General Assembly Resolution A/RES/58/32 8 December 2003. Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/58/32] [Sitert 23.03.18 kl. 13.56]
Lovkommisjonsrapport	Report of the of the International Law Commission, Eighteenth Session, Supplement No. 9 U.N Doc. (A/CN.4/191), 19 July 1966, [http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_cn4_191.pdf&lang=EF SRC] [Sitert 04.04.18 kl. 14.10]
Lovkommisjonsrapport	Report of the International Law Commission, Sixty-eighth session Supplement No. 10 U.N Doc. (A/68/10), August 2013 [http://legal.un.org/docs/?symbol=A/68/10] [Sitert 23.03.18 kl. 09.35]

- Prognoserapport Cisco, Cisco Global Cloud Index: Forecast and Methodology 2016–2021, 2018
[<https://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/global-cloud-index-gci/white-paper-c11-738085.pdf>] [Sisert 23.03.18 kl.09.45]
- Prognoserapport Grünfeld, Leo, Wang Gierløff C., Stemland Eide L., *Gevinster knyttet til etablering av et hyperscale datasenter i Norge*, rapport fra Menon nr. 39 2017,
[<https://www.mm.dk/pdf/files/hyperscale-datasenter-i-Norge.pdf>]
[Sisert 23.03.18 kl.15.13]
- Rapport Afcea, *The Russo-Georgian War 2008: The Role of the cyber attacks in the conflict*, rapport av 24. mai 2012
[<https://www.afcea.org/committees/cyber/documents/therusso-georgianwar2008.pdf>]
[Sisert 23.03.18 kl.14.53]
- Retningslinjer Forsvarsdepartementet, *FDs cyberretningslinjer*, retningslinjer av 01. mars 2014
[<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fd/dokumenter/fdsretningslinjercyberoperasjoner.pdf?id=2234667>] [Sisert 14.04.18 kl.11.43]

ARTIKLER

Bjørge, Eirik, *Dynamisk tolking i den generelle folkeretten*, LoR vol. 51, 2, 2012 s. 104-122, 2012

Bridgeman, Tess, *The Law of Neutrality and the conflict with al Qaeda*, Oxford University, 2010 Bridgeman,

[<http://www.nyulawreview.org/sites/default/files/pdf/NYULawReview-85-4-Bridgeman.pdf>]
[Sist sjekket 24.04.18]

Eric, Talbot Jensen, *Sovereignty and Neutrality in Cyber Conflict*, Fordham International Law Journal Vol. 35 issue 3, 2012

[<https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=2434&context=ilj>] [Sist sjekket 24.04.18]

Healey, Jason, *When "Not My Problem" Isn't Enough: Political Neutrality and National Responsibility in Cyber Conflict*, NATO CCD COE Publications, Tallinn, 2012

[https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/1_2_Jason_Healey_WhenNotMyProblemIsntEnough.pdf] [Sist sjekket 24.04.18]

Heinegg, von Heintschel Wolff, *Neutrality in Cyberspace*, 2012 4th International Conference on Cyber Conflict, NATO CCD COE Publications, Tallinn, 2012

[https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/1_3_von_Heinegg_NeutralityInCyberspace.pdf] [Sist sjekket 24.04.18]

Jeffrey T. G. Kelsey, *Hacking into International Humanitarian Law: The Principles of Distinction and Neutrality in the Age of Cyber Warfare*, 106 Mich. L. Rev. 1427, 2008

[<https://repository.law.umich.edu/mlr/vol106/iss7/6/>] [Sist sjekket 24.04.18]

Joshua E. Kastenberg, *Non-Intervention and Neutrality in Cyberspace: An Emerging Principle in the National Practice of International Law*, 64 Air Force Law Review 43, 2009

[http://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1438&context=law_facultyscholarship] [Sist sjekket 24.04.18]

Müller, Amrei, *En kort innføring i folkerettslig traktattolkning*, Jussens Venner vol. 52, s. 222–259, 2017

Sandvik, Bergtora Kristin, «Law in the militarization of cyber space: framing a critical research agenda», I: *Conflict in Cyber Space*, Friis, Karsten og Ringsmose, Jens, Routledge, 2016

Sandvik, Bergtora Kristin, *Cyberkrig og internasjonal rett*, Internasjonal Politikk, 02/2013 Volum 71, 2013

Taslim Olawale Elias, *The Doctrine of Intertemporal Law*, American Journal of International Law, 1980 [Sist etter Bjørge, *Dynamisk tolking i den generelle folkeretten*, 2012 s. 111]

Zachary P. Augustine, *Cyber Neutrality: A Textual Analysis of Traditional Jus in Bello Neutrality Rules through a Purpose-Based Lens*, Air Force Law Review Vol. 71, 2014

[<http://www.afjag.af.mil/Portals/77/documents/AFD-140922-043.pdf>] [Sist sjekket 24.04.18]

NETTARTIKLER OG NETTSIDER

Adams, J. Michael, *A Warning About Tallinn 2.0... Whatever It Says*, (2017)
[<https://www.lawfareblog.com/warning-about-tallinn-20-...-whatever-it-says>]
[Sisert 23.03.18 kl.15.09]

Bjørge, Eirik, *Introducing the Evolutionary Interpretation of Treaties*, (2014)
[<https://www.ejiltalk.org/introducing-the-evolutionary-interpretation-of-treaties/>]
[Sisert 23.03.18 kl.14.59]

Dvergsdal, Ulseth, (20. februar 2018) *Internetprotokoll*, i Store Norske Leksikon [internett]
[<https://snl.no/Internettprotokoll>] [Sisert 14.04.18 kl.12.43]

Dverdsdal, Henrik (5. januar 2018) *Internett*, i Store Norske Leksikon [internett]
[<https://snl.no/Internett>] [Sisert 17.04.18 kl.11.12]

Ffi, *Cybermakt- nye utfordringer i et nytt domene* (2013)
[https://www.ffi.no/no/Publikasjoner/Documents/2013_FFIFakta_Cybermakt.pdf]
[Sisert 23.03.18 kl.15.02]

Langø, Hans Inge, *Nye sikkerhetstrusler: cyberangrep* (2011)
[<http://www.nupi.no/Skole/HHD-Artikler/2011/Nye-sikkerhetstrusler-cyberangrep>]
[Sisert 23.03.18 kl.12.55]

Lied, Henrik, *Nå har Roar Thon holdt 1000 foredrag om sikkerhet. Dette er hans viktigste refleksjoner*, (2018)
[<https://nrkbeta.no/2018/03/01/na-har-roar-thon-holdt-1000-foredrag-om-sikkerhet-dette-er-hans-viktigste-refleksjoner/>]
[Sisert 23.03.18 kl.14.02]

Moss, Stephen (10. juli 2013) *Final telegram to be sent. Stop*, The Guardian (2013)
[<https://www.theguardian.com/world/shortcuts/2013/jul/10/final-telegram-to-be-sent-india>]
[Sisert 13.03.18 kl.10.12]

Schmitt, Michael, *Tallinn Manual 2.0 on the International Law of Cyber Operations: What It Is and Isn't*, (2017)
[<https://www.justsecurity.org/37559/tallinn-manual-2-0-international-law-cyber-operations/>]
[Sisert 23.03.18 kl.15.04]

Schmitt, Michael og Vihul, Liis, *International Cyber Law Politicized: The UN GGE's Failure to Advance Cyber Norms*, (2017)
[<https://www.justsecurity.org/42768/international-cyber-law-politicized-gges-failure-advance-cyber-norms/>] [Sisert 23.03.18 kl.15.07]